

ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA KROZ UPRAVLJANJE POSJETITELJIMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Lasić, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:093284>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA KROZ
UPRAVLJANJE POSJETITELJIMA U
ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA**

Mentor:

doc. dr. sc. Ljudevit Pranić

Student:

Maja Lasić

Split, lipanj, 2018.

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
1.1. Definiranje problema	1
1.2. Ciljevi rada	1
1.3. Metode rada	1
1.4. Struktura rada	2
2. OPĆENITO O ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA.....	3
2.1. Definicija zaštićenih područja	3
2.2. Zaštićena područja kao dio turističke ponude.....	7
3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA	9
3.1. Pojam održivosti i održivog razvoja	9
3.2. Održivi turizam.....	10
3.3. Značaj primjene koncepta održivosti u turizmu	12
3.4. Upravljanje posjetiteljima kao način provedbe održivog turizma	14
4. STANJE I MOGUĆNOSTI UNAPRJEĐENJA U SFERI UPRAVLJANJA POSJETITELJA U RH I DRUGDJE	19
4.1. Primjeri upravljanja posjetiteljima	19
4.2. Smjernice za planiranje upravljanja posjetiteljima u RH.....	25
5. ZAŠTIĆENA PODRUČJA U RH	29
5.1. Upravljanje zaštićenim područjima u RH	29
5.2. Zakonski i institucionalni okvir zaštite lokaliteta.....	30
5.3. Nacionalni park „Krka“	32
6. ZAKLJUČAK.....	36
LITERATURA	39
PRILOZI	43
POPIS SLIKA.....	47
POPIS TABLICA.....	47
SAŽETAK.....	48
SUMMARY.....	48

1. UVOD

Turistička ponuda Hrvatske i mnogih drugih svjetskih destinacija u velikoj se mjeri temelji na zaštićenoj prirodnoj i kulturnoj baštini. Negativne strane suvremenog turizma nisu odveć popularna tema, posebice u zemljama u kojima turistička djelatnost generira većinu prihoda, no činjenica od koje se ne može pobjeći jest da su mnoge destinacije danas suočene s posljedicama utjecaja dugogodišnjeg nekontroliranog rasta turizma. Ova situacija dovela je do potrebe razvijanja politika i strategija odgovornog gospodarskog i društvenog razvoja, a time i upravljanja posjetiteljima, kao jednog od načina implementacije održivog razvoja u sferi turizma¹.

1.1. Definiranje problema

Održivi razvoj je polazna točka za oblikovanje politika i strategija ekonomskog i društvenog napretka, bez štete za neobnovljive izvore bitne za čovjeka i gospodarske djelatnosti u budućnosti. Oslanja se na zamisao prema kojoj razvoj ne smije ugrožavati budućnost nadolazećih naraštaja trošenjem prirodnih vrijednosti ili devastiranjem kulturne ostavštine. Upravo s tim motivom i ciljem, kako bi se očuvala povijesna kulturna i prirodna baština, ustanove pristupaju donošenju novih poslovnih odluka u sklopu odgovornog upravljanja i sigurnosti posjetitelja, te u cilju rasterećenja zaštićenih lokaliteta.

1.2. Ciljevi rada

Ciljevi ovog rada su istražiti pojam i značaj održivosti u turizmu, te ispitati upravljaju li posjetiteljima područja čija je održivost ugrožena i na koje načine, kroz primjere iz svijeta i Hrvatske, točnije kroz primjer Nacionalnog parka „Krka“.

1.3. Metode rada

U svrhu izrade ovoga rada korišteni su podatci prikupljeni iz sekundarnih izvora. Većina podataka dobivena je putem interneta, a ostali podatci pronađeni su u stručnoj literaturi, domaćim i međunarodnim publikacijama, te iz međunarodnih statističkih podataka. Metode

¹ Zmijanović, Lj. (2014): Održivi razvoj i upravljanje baštinom zaštićenih područja na primjeru Pokrčja, str. 82.

koje su u radu primjenjivane su standardne kvalitativne istraživačke metode, ponajviše metode kompilacije, analize i sinteze te deskriptivne i komparativne metode.

1.4. Struktura rada

Prvi dio rada odnosi se na uvod u sam rad. Predstavljeni su problem istraživanja, metode rada, ciljevi rada i struktura rada.

Kroz drugi dio rada definirana su zaštićena područja te zaštićena prirodna i kulturna baština kao dio turističke ponude.

U trećem dijelu rada dana je definicija održivosti te primjena i značaj održivog upravljanja u turizmu. Na kraju poglavlja je dan uvid u pojam upravljanja posjetiteljima.

Četvrti dio rada započinje analizom alata i njihove primjene kroz primjere upravljanja posjetiteljima iz svijeta. Dane su smjernice i mogućnosti unaprjeđenja upravljanja posjećivanjem zaštićenih područja na teritoriju Republike Hrvatske.

U petom dijelu rada predstavljen je postojeći zakonski i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjima u Republici Hrvatskoj, a primjena propisa i metoda u sferi upravljanja takvim lokalitetima, s naglaskom na upravljanje posjetiteljima, prikazana je na primjeru Nacionalnog parka „Krke“.

U šestom dijelu rada dan je zaključak na temu upravljanja posjetiteljima u zaštićenim lokalitetima u kontekstu održivog razvoja turizma.

2. OPĆENITO O ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

2.1. Definicija zaštićenih područja

Prema definiciji Međunarodne unije za očuvanje prirode (International Union for Conservation of Nature), zaštićeno područje je „jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način²“.

Prvi nacrt ove definicije nastao je 2007. godine, i od tada je bio podvrgnut izmjenama od strane brojnih stručnjaka unutar IUCN-a i Svjetske komisije za zaštićena područja (WCPA), da bi u svojoj konačnoj verziji bio prihvaćen na Svjetskom kongresu zaštite prirode (World Conservation Congress) u Barceloni 2008. godine. U IUCN-ovom Priručniku za primjenu kategorija zaštićenih područja dana je definicija s detaljnim pojašnjenjima svih njenih dijelova, vidljiva u priloženoj tablici.

Tablica 1: Definiranje zaštićenih područja

IZRAZ U DEFINICIJI	TUMAČENJE (prema IUCN, 2008)
jasno definirano područje	Uključuje kopno, kopnene vode, more i obalno područje ili njihove kombinacije. Podrazumijeva sve tri dimenzije prostora, definirane unutar jasnih i dogovorenih granica. Granice u nekim slučajevima mogu biti određene elementima koji su promjenjivi u vremenu, primjerice obalom rijeke, kao i određenim već postojećim upravljačkim mjerama, primjerice zonama ograničenog korištenja.
priznato	Područje može biti proglašeno od države ili različitih organizacija ili skupina ljudi, no kao takvo mora biti na neki način priznato, primjerice navedeno u Svjetskoj bazi zaštićenih područja (World Database on Protected Areas - WCPA), ili u slučaju zaštićenih područja u Hrvatskoj, u Upisniku zaštićenih prirodnih vrijednosti Ministarstva zaštite okoliša i energetike.
sa svrhom	Ukazuje na dugoročnu posvećenost očuvanju, koja može biti utemeljena zakonskim aktom, međunarodnom konvencijom, sporazumom, ugovorom i sl.
kojim se upravlja	Podrazumijeva provođenje konkretnih postupaka čiji je cilj očuvanje prirodnih (i drugih) vrijednosti zbog kojih je područje zaštićeno, uključujući izostanak bilo kakvog djelovanja ukoliko je to najbolja strategija za postizanje ovog cilja.

² HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Što je zaštićeno područje, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje>, [5.5.2018.].

...s ciljem	Postavljanje točno određenog cilja nužno je kako bi omogućilo i procjenu efikasnosti upravljanja zaštićenim područjem.
trajno	Naglašava da upravljanje zaštićenim područjem nije kratkoročna, privremena strategija već kontinuirani proces.
očuvanje	U kontekstu ove definicije, ova riječ označava in-situ održavanje ekosustava, prirodnih i poluprirodnih staništa te očuvanje stabilnih populacija divljih vrsta u njihovom prirodnom okruženju, odnosno domaćih ili kultiviranih vrsta u okruženju u kojem su one razvile svoje specifične karakteristike.
cjelokupna priroda	Obuhvaća sveukupnu biološku raznolikost, na genetskom nivou, nivou vrsta i ekosustava, kao i geološku te krajobraznu raznolikost.
usluge ekosustava	Odnosi se na usluge koje priroda pruža čovjeku, a čije korištenje nije u sukobu s ciljevima zaštite. Usluge ekosustava obuhvaćaju usluge na slobodnom raspolaganju, primjerice vodu, drvenu masu i genetičke resurse; usluge regulacije, poput ublaživanja ekstremnih prirodnih pojava, primjerice suše, poplave, erozije tla i bolesti; usluge podržavanja prirodnih procesa poput kruženja tvari i nastajanja tla; te kulturološke usluge poput rekreacijskih, duhovnih, vjerskih i drugih nematerijalnih koristi.
kulturne vrijednosti	Sve kulturne vrijednosti koje nisu u sukobu s ciljevima očuvanja, uključujući osobito one koje im pridonose i one koje su same ugrožene.
zakonski, ili drugi učinkoviti način	Upravljanje zaštićenim područjem može se odvijati sukladno zakonskim aktima, međunarodnim konvencijama ili sporazumima, ili prema tradicionalnim običajima, ili načelima nevladinih udruga.

Izvor: HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Što je zaštićeno područje, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje>, [5.5.2018.].

Gore objašnjena definicija zaštićenog područja prenesena je i u Zakon o zaštiti prirode Republike Hrvatske (NN 80/13, 15/18), prema kojem je zaštićeno područje „geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava“³.

IUCN prvu jednostavnu podjelu na „nacionalni park“, „znanstveni rezervat“ i „spomenik prirode“ uvodi 1966. godine u publikaciji Popis zaštićenih područja Ujedinjenih Naroda (UN List of Protected Areas). Od tada su kategorije zaštićenih područja više puta mijenjane i prilagođavane, a kategorizacija iz 2008. godine temelji se isključivo na ciljevima upravljanja, što znači da se kategorija određenog područja određuje prije svega ovisno o tome kako se s

³ IUCN: Protected Areas, [Internet], raspoloživo na: <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about>, [5.5.2018.].

njime u budućnosti planira „postupati“. Stoga ne postoje točno određena pravila koja se mogu primijeniti na bilo koje područje, već je odluka o kategoriji često rezultat procjene i dogovora.

Sedam kategorija opisane kategorizacije su:

Kategorija Ia: Strogi rezervat prirode (engl. *Strict nature reserve*) obuhvaća strogo zaštićena područja izdvojena zbog zaštite biološke raznolikosti, i/ili geoloških i geomorfoloških vrijednosti, gdje su posjećivanje, korištenje prostora i drugi utjecaji na prostor strogo kontrolirani i ograničeni. Ova područja mogu služiti kao nezamjenjiva referentna područja za znanstvena istraživanja i monitoring.

Kategorija Ib: Područje divljine (engl. *Wilderness area*) obuhvaća velika neizmijenjena ili vrlo malo izmijenjena područja očuvane prirode, bez značajnijih i stalnih ljudskih naselja, koja su zaštićena i kojima se upravlja na način da se u potpunosti očuva njihovo izvorno stanje.

Kategorija II: Nacionalni park (engl. *National park*) predstavlja velika prirodna ili gotovo prirodna područja izdvojena sa svrhom zaštite cjelokupnih ekosustava, procesa koji se u njima odvijaju i vrsta koje oni podupiru, na način da ona istovremeno pružaju osnovu za okolišno i kulturalno prihvatljive duhovne, znanstvene, edukacijske, rekreativne i posjetiteljske aktivnosti.

Kategorija III: Prirodni spomenik ili obilježje (engl. *Natural monument or feature*) štiti određenu prirodnu vrijednost, koja može biti reljefni oblik, morska hrid ili špilja, geološka osobitost poput speleološkog objekta ili živa pojava poput primjerice stabla visoke starosti. Ova su područja površinom najčešće mala, no mogu imati velik značaj za posjećivanje.

Kategorija IV: Područje upravljanja staništem ili vrstom (engl. *Habitat/species management area*) namijenjena je zaštititi točno određene vrste ili staništa, i upravljanje njime je usmjereno prema tom cilju. Područja zaštićena u ovoj kategoriji često, iako ne nužno, zahtijevaju provođenje redovitih aktivnih upravljačkih aktivnosti usmjerenih očuvanju vrste ili održavanju staništa.

Kategorija V: Zaštićeni kopneni/morski krajobraz (engl. *Protected landscape/seascape*) obuhvaća ona područja gdje je dugotrajna interakcija čovjeka i prirode proizvela osebujne ekološke, biološke, kulturne i estetske vrijednosti, i gdje je održavanje tog odnosa nužno da bi se ove vrijednosti sačuvala.

Kategorija VI: Zaštićeno područje s održivim korištenjem prirodnih resursa (engl. *Protected area with sustainable use of natural resources*) namijenjena je očuvanju ekosustava i staništa,

a usporedno s tim i pratećih kulturnih vrijednosti i tradicionalnih načina upravljanja prirodnim resursima. Ta su područja površinom uglavnom velika, njihov veći dio nalazi se u prirodnom stanju, dok se dio koristi na održiv način. Ekstenzivno i ne-industrijalizirano korištenje prirodnih resursa odvija se u skladu s prioritetom zaštite prirode tog područja⁴.

UNESCO-va Konvencija o Svjetskoj baštini, usvojena 1972. godine u Parizu, predviđa označavanje područja od „izvanredne višestruke vrijednosti za sve ljude svijeta“ kao područja Svjetske baštine. Osnovni ciljevi ove konvencije su:

1. potaknuti zemlje potpisnice na praćenje i izvještavanje o stanju očuvanja područja Svjetske baštine;
2. pružiti stručnu pomoć i profesionalno usavršavanje za poslove očuvanja područja Svjetske baštine;
3. te u slučaju potrebe, pružiti žurnu pomoć područjima Svjetske baštine koja se nalaze u neposrednoj opasnosti.

Ostali ciljevi su jačanje svijesti javnosti, poticanje sudjelovanja lokalnih zajednica na očuvanje njihove kulturne i prirodne baštine i ostvarivanje međunarodne suradnje u očuvanju kulturne i prirodne baštine.

Sukladno Konvenciji, prirodna baština u pravilu uključuje staništa ugroženih vrsta i većina područja na Listi Svjetske baštine su nacionalni parkovi. Ova konvencija implicira obaveze na dvije razine, domaćoj i međunarodnoj. Na domaćoj razini svaka potpisnica obvezuje se prirodnu baštinu koja se nalaze unutar njihovog zakona, tj. „u granicama svojih mogućnosti te gdje je prikladno“, identificirati, očuvati, zaštititi, te prenijeti budućim generacijama. Na međunarodnoj razini, priznavajući teritorijalni integritet, savez prepoznaje da prirodna baština „predstavlja svjetsku baštinu i da je dužnost cijele međunarodne zajednice surađivati na njezinoj zaštiti“⁵.

Jedini službeni izvor podataka o zaštićenim područjima u svijetu predstavlja UN Lista zaštićenih područja (UN List of Protected Areas). Prvo izdanje ove Liste izrađeno je 1962. godine na zahtjev Generalne skupštine Ujedinjenih Naroda. Format i sadržaj UN Liste mijenjao se u pojedinim izdanjima, a od 1997. analiza svjetskih zaštićenih područja bazira se na IUCN

⁴ Dudley, N. (2008): Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland, Switzerland.

⁵ HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Kategorije zaštićenih područja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja>, [5.5.2018.].

kategorijama. Posljednje izdanje UN-ove Liste zaštićenih područja iz 2014. godine je 14. po redu, a priredio ga je United Nations Environment Programme World Conservation Monitoring Centre (UNEP-WCMC) u suradnji sa Svjetskom komisijom za zaštićena područja Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN World Commission on Protected Areas, IUCN WCPA). Bazira se na podacima prikupljenim u Svjetskoj bazi zaštićenih područja (World Database on Protected Areas - WDPA) i uključuje sve lokalitete koji zadovoljavaju IUCN-ovu definiciju zaštićenih područja, bez obzira imaju li određenu i IUCN kategoriju.

Prema posljednjem izdanju Liste zaštićenih područja Ujedinjenih naroda iz 2014. godine, u svijetu je trenutno zaštićeno 209.429 područja, koja pokrivaju 32.868.673 km². Ukupno je zaštićeno 14% kopnene i 3,41% morske površine Zemlje, odnosno 1073 područja Svjetske baštine raspoređeno je među 167 država potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, od kojih je 206 područja prirodne, 832 kulturne te 35 kulturno-prirodne baštine⁶.

2.2. Zaštićena područja kao dio turističke ponude

Pitanje je li turizam u zaštićenom području mogućnost ili izazov u današnje vrijeme može se činiti suvišnim jer se odgovor nameće sam po sebi. Suvremeni trendovi svjetskog turizma upućuju na rastući interes za zaštićena područja, čime ne samo da pogoduju razvoju razmjerno nerazvijenih prostora, već i generiraju znatne ekonomske koristi, a turizam je, za razliku od mnogih drugih djelatnosti, izravno zainteresiran za očuvanje zaštićenog područja zato što postojanje istog predstavlja preduvjet za njegov daljnji razvoj⁷.

Subjekti odgovorni za zaštićena područja posreduju između turizma i zaštite zato što nositelji turističkog razvoja često ne posjeduju dovoljno znanja o prirodnim fenomenima, zbog čega mogu (unatoč dobrim namjerama) ugroziti ili trajno devastirati zaštićeni prostor. Svaki prostor prirodno teži nekom obliku ekonomske valorizacije, a turistička eksploatacija može biti znatno

⁶ Burgess, N. D., Deguignet, M., Harrison, J., Juffe-Bignoli, D., Kingston, N., MacSharry, B. (2014): United Nations List of Protected Areas, (UNEP-WCMC)

⁷ Ružić, V. (2011): Marketing zaštićenog područja – studija slučaja: Nacionalni park „Plitvička jezera“, Veleučilište „Nikola Tesla“, Gospić.

manje štetna od drugih djelatnosti. Turizam u zaštićenim područjima može biti prilika za edukaciju javnosti o vrijednostima i važnosti očuvanja biološke i kulturne raznolikosti⁸.

Zaštićena područja poznate su tržišne marke koje u svijesti posjetitelja znače netaknutu, ali dostupnu prirodu i kulturu, stoga itekako mogu biti nositelji kvalitetne turističke ponude nekog prostora, ali nikako zone koncentracije smještajnih kapaciteta, što se u nekim područjima, posebice nacionalnim parkovima, pokazuje kao problem. S druge strane, glavna funkcija zaštićenih područja jest upravo zaštita takvih lokaliteta od veće koncentracije gospodarskih djelatnosti ili pretjerane izgradnje. Važno je da na zaštićenim prostorima još prije proglašenja postoje određeni oblici ograničenja gospodarskih djelatnosti i stambeno-gospodarske izgradnje. Zbog toga se turizam ili neka druga gospodarska djelatnost ne moraju nužno isključiti s područja posebne vrijednosti, ali se treba svesti u okvire u kojima neće uništiti glavni fenomen radi kojeg se pristupilo zaštiti.

Nacionalne parkove i parkove prirode pogađaju neki problemi opće naravi – npr. nepostojanje prostornih planova zaštićenih područja, a paralelno s time ni planova upravljanja, slaba ekološka osviještenost predstavnika lokalne samouprave, zbog čega dolazi do različitih vizija gospodarenja i zaštite, zatim konflikti s lokalnim stanovništvom radi promjene u gospodarenju prostorom, pretjeran turistički promet, opasnost od onečišćenja povezana s širim ekološkim prilikama – ali i neki specifični problemi, karakteristični za pojedine nacionalne parkove ili parkove prirode⁹.

Kulturna ostavština je neizmjerljivo važan, jedinstven i već formiran turistički proizvod koji turističkom lokalitetu daje neosporivu prednost pred konkurencijom, i zbog toga se zaštita i unapređenje kulturno-povijesnih spomenika, prije svega njihove vrijednosti, nameće kao jedan od primarnih zadataka odgovornih osoba. Postavlja se pitanje kako zaštititi kulturnu baštinu da se zahvati na revitalizaciji i obnovama koji su izuzetno složeni, kako tehnološki tako i financijski, svedu na minimum¹⁰.

⁸ Bushell, R., Bricker, K. (2016): Tourism in protected areas: Developing meaningful standards, SAGE Journals, [Internet], raspoloživo na: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1467358416636173>, [5.5.2018.].

⁹ Geografija.hr: Zaštićena područja u Hrvatskoj – oblici i problemi, [Internet], raspoloživo na: <http://www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi>, [5.5.2018.].

¹⁰ Gredičak, T. (2008): Kulturna baština u funkciji turizma, Acta Turistica Nova, Zagreb, str. 205-235.

3. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA

3.1. Pojam održivosti i održivog razvoja

Prema Leksikonu održivog razvoja¹¹, održivost je sposobnost trajnog održavanja neke funkcije ili procesa. Održivost je najbolje prikazana u prirodi i to kruženjem tvari i energije kroz savršeno održiv ciklus – u prirodi nema gubitaka ni otpada, sve se tvari i energija obnavljaju i ponovo vraćaju u proces i ovakvo kruženje može trajati beskonačno.

Prvi put je pojam održivosti upotrebljen u njemačkom šumarstvu, kako bi se opisala uloga čovjeka u funkciji trajnog očuvanja šumskog fonda, odnosno na način da se i sljedeće generacije mogu njime služiti. U Hrvatskoj je princip održivosti uveden zakonskom uredbom o šumama austrougarske carice Marije Terezije 1769. godine. Kroz godine ovaj je koncept ipak ostao nedorečen, idealiziran i nejasan, pa između definicija na papiru i stvarnosti postoje velike razlike. Danas se pojam održivosti pokušava primijeniti na sva područja ljudskog djelovanja i poslovanja, u cilju usporavanja i zaustavljanja ubrzanog trenda zagađenja okoliša i problema iscrpljivanja resursa koji ozbiljno prijeti opstanku živog svijeta na Zemlji.

Održivi je razvoj proces koji ima više definicija, a najpoznatija i najčešće upotrebljavana je ona objavljena u izvješću „Naša zajednička budućnost“ UN-ove Komisije za okoliš i razvoj iz 1987. godine. Prema njoj, održivi razvoj jest „razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja, a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba“. Dakle, pri odlučivanju i provođenju aktivnosti kojima svaka organizacija stvara vrijednost treba sustavno uzimati u obzir ekonomske i društvene činitelje te činitelje vezane za zaštitu okoliša. Održivi je razvoj takav razvoj u kojem su korištenje resursa, investicije, tehnološki razvoj i generalno svi procesi promjena koje se provode usklađeni s potrebama današnjih i budućih naraštaja.

Održivi razvoj podrazumijeva primjenu etike u odnosu prema prirodnim (ali i naslijeđenim) dobrima, njihovu pravednu raspodjelu između bogatih i siromašnih zemalja te današnjih i budućih generacija, uz konkretne smjernice za, između ostaloga, smanjenje ili pronalazak alternativa određenim djelatnostima i djelovanjima čovjeka koje opterećuju okoliš. Kako bi se

¹¹ Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. (2012): Leksikon održivog razvoja, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb.

primjenjivao, održivi razvoj mora postati dio nacionalnih politika kao i dio politika proizašlih iz međunarodne suradnje zemalja. Održivi razvoj objedinjuje ekonomske, društvene i ekološke potrebe, kapital, rad i prirodna dobra u skladnu cjelinu, „uvjerljiv je, realan i osmišljen u svim pojedinostima“, ali neizbježno donosi sukob interesa između gospodarstva, društvene pravednosti i zaštite okoliša u nacionalnim i svjetskim razmjerima.

Točno značenje održivog razvoja do danas je nejasno: to može biti sposobnost nekoga živog entiteta (biološkog ili socijalnog) da se različitim vrstama djelovanja (samo)održavaju, (samo)reproduciraju ili (samo)obnavljaju. S tim u vezi održivi se razvoj može shvatiti kao „onaj tip projekta društvenog razvoja koji svojim unutarnjim ustrojem, načinom funkcioniranja na sustavnoj razini, svojim ukupnim učincima i tendencijama ide prema tome da samoga sebe (samo)održava, (samo)obnavlja na dugi rok, teorijski beskonačno“¹². Sve definicije održivog razvoja povezuju tri osnovne sastavnice: gospodarstvo, okoliš i društvo. Nejasnoće nastaju u različitom tumačenju ljudskih potreba sadašnjih i budućih naraštaja, jer kada se suoče različite vrijednosti zadovoljenja potreba i potreba za očuvanjem resursa, „održivi razvoj može biti tumačen kao nastavak ekonomskog rasta prema poznatim smjernicama ili, u drugoj krajnosti, može zahtijevati temeljitu rekonstrukciju socio-ekonomskih odnosa“.

Najbitnije je da se održivi razvoj shvati kao kontinuirani proces promjena, a ne kao jedan cilj kojega se nastoji doseći¹³.

3.2. Održivi turizam

Najstarija konceptualna definicija turizma jest ona koju su 1942. godine dali švicarski teoretičari Hunziker i Krapf, a koja glasi: „Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja pojedinaca i promjene mjesta boravka, ukoliko dotični ne-rezidenti time ne zasnivaju stalno prebivalište u konkretnom mjestu i ne obavljaju nikakvu gospodarsku ili lukrativnu djelatnost“. Na konferenciji statističara u Vancouveru 2001. godine potvrđena je finalna verzija tehničke odnosno statističke definicije turizma sa strane potražnje, koja se od prethodnih razlikuje prije svega u tome što umjesto pojma „uobičajeno mjesto boravka“ uvodi termin

¹² Preuzeto iz: Lay, 2004:296

¹³ Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. (2012): Leksikon održivog razvoja, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb.

„uobičajeno okruženje“, tj. geografsku cjelinu unutar koje se pojedinac kreće u svojoj svakodnevnoj životnoj rutini¹⁴.

Kada se govori o turizmu i održivom razvoju potrebno je naglasiti da se radi o dvije međusobno zavisne i uvjetovane varijable, jer održivost resursa predstavlja temelj razvoja turizma većine turističkih destinacija. „Koncepcija održivog razvoja turizma uvjetuje zaštitu i održivost svih turističkih resursa, a temelji se na zadovoljenju potreba svih generacija koje će u njemu postojati¹⁵“.

Održivi turizam možemo definirati kao „turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije“. Često je krivo poistovjećivanje pojmova održivog razvoja turizma i ekoturizma, jer iako ekoturizam obuhvaća principe održivog turizma, pri tom vodeći računa o ekonomskim i socijalnim utjecajima turizma te utjecaju turizma na okoliš, on obuhvaća i neke specifične principe koji ga izdvajaju od šireg koncepta održivog turizma.

Smjernice i praksa upravljanja održivim razvojem turizma mogu se primijeniti na sve oblike turizma, u svim vrstama destinacija, uključujući masovni turizam i razne turističke niše. Principi održivosti se odnose na ekološke, gospodarske i društveno-kulturne aspekte razvoja turizma. S ciljem postizanja dugotrajne održivosti, mora se uspostaviti odgovarajuća ravnoteža između te tri dimenzije. Stoga bi održivi turizam trebao:

- optimalno iskoristiti resurse koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti,
- poštivati društveno-kulturnu autentičnost destinacije, očuvati njihovo izgrađeno i živo kulturno nasljeđe i tradicijske vrijednosti, te doprinositi međukulturalnom razumijevanju i toleranciji,
- te osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne, te da donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima uz pravičnu raspodjelu, između ostaloga stabilnost zaposlenja, mogućnosti zarade društvenih usluga zajednici, pomažući uklanjanju siromaštva.

Kako bi se osiguralo sudjelovanje i konsenzus, za održivi je turizam potrebno informirano sudjelovanje svih relevantnih dionika i lokalnog stanovništva, ali i snažno političko vodstvo.

¹⁴ Petrić, L. (2007): Osnove turizma, Ekonomski fakultet, Split.

¹⁵ Hitrec, T. (2002): Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe, Turizam, No.2, str. 457-459.

Dostizanje održivosti turizma trajan je proces koji traži stalno praćenje učinaka i uvođenje potrebnih preventivnih i/ili korektivnih mjera.

Da bi zadovoljio očekivanja turista, održivi turizam mora na prvom mjestu zadržati visoki stupanj njihova zadovoljstva, istovremeno podižući svijest o održivosti i vrijednostima koje se nastoje očuvati¹⁶.

3.3. Značaj primjene koncepta održivosti u turizmu

U zemljama koje svoju platnu bilancu balansiraju poglavito od prihoda iz turizma je čest slučaj da se turizam promatra izolirano od svih potencijalno štetnih učinaka koje može imati i ima na prirodu, kulturu, društvo i gospodarstvo i umjesto toga se promatra isključivo kroz (vrlo pozitivne) učinke koje ima na zaposlenost, dohodak i život stanovnika. No, ovakvi i slični pogledi na stvarnost ne dopuštaju sagledavanje turizma iz šire perspektive i suzbijanje mnogobrojnih negativnih učinaka turizma¹⁷. Ekspanzija masovnog turizma dovela je do pojave ozbiljnih ekoloških i društvenih problema u turističkim destinacijama, zbog čega se sredinom 1980-tih godina intenzivirao proces pronalaženja novog razvojnog koncepta kojim bi se očuvao sklad lokalnog stanovništva, okoliša i kulturne baštine. Masovni turizam se pokazao kao posebno neosjetljiv na lokalne prirodne resurse i potrošnju energije vodeći do problematike prekomjerne posjećenosti (engl. *overtourism*) i društvenih problema u vidu nezadovoljstva posjetitelja i lokalnog stanovništva¹⁸. Dakle, osim prirodne (ekološke) komponente, javila se i potreba za očuvanjem drugih turističkih resursa poput kulture, tradicije i običaja, stila života i svega ostalog što predstavlja atraktivnosti destinacije¹⁹. S vremenom se došlo do zaključka da ideja o održivom razvoju mora biti ugrađena i u planove o razvoju turizma.

Postoji 12 glavnih ciljeva održivog razvoja turizma koji su opisani u publikaciji Svjetske turističke organizacije (UNWTO) naziva „Učiniti turizam održivijim: vodič za stvaraoce politika:

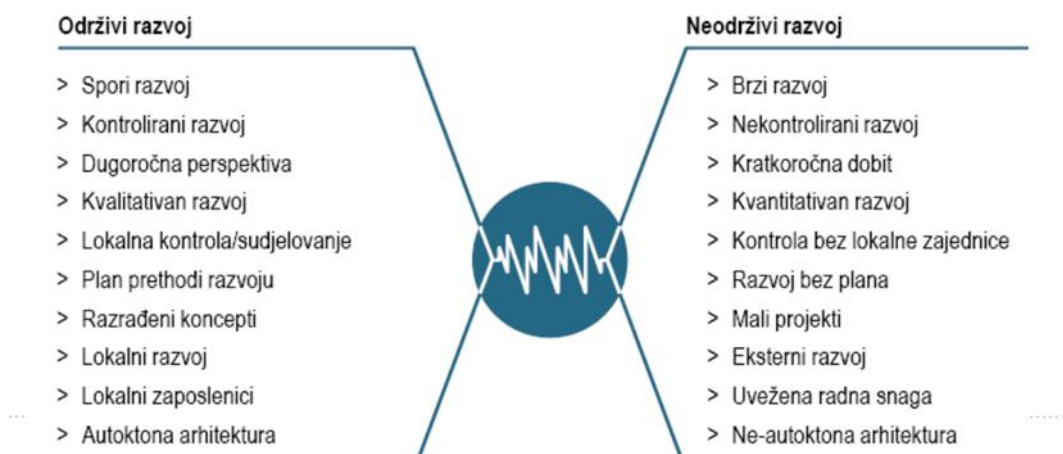
¹⁶ UNEP, UNWTO (2005): Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers, str. 11-12.

¹⁷ Bakija, V. (2017): Socioekonomska analiza modela održivosti razvoja turizma u lokalnim zajednicama: studija slučaja Pakoštana, Sociologija regionalnog i lokalnog razvoja, Sveučilište u Zadru.

¹⁸ HrTurizam.hr: Ključne teme o kojima se govorilo na ovogodišnjem ITB sajmu, [Internet], raspoloživo na: <http://hrturizam.hr/kljucne-teme-o-kojima-se-govorilo-na-ovogodisnjem-itb-sajmu>, [5.5.2018.].

¹⁹ Šugić, Z. (2015): Negativni društveni aspekti razvoja turizma, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.

1. Ekonomska održivost: osiguravanje održivosti i konkurentnosti turističkih destinacija i poduzeća kako bi bila u stanju dugotrajno napredovati i osiguravati korist.
2. Boljitak lokalne zajednice: maksimiziranje doprinosa turizma gospodarskom napretku destinacije uključujući lokalno zadržavan udio potrošnje posjetitelja.
3. Kvaliteta radnih mjesta: poboljšanje količine i kvalitete lokalnih poslova stvorenih radi turizma i koje turizam održava, uključujući razinu plaće, uvjete rada i dostupnost svima bez diskriminacije na temelju spola, rase, invaliditeta ili bilo koje druge osnove.
4. Društvena pravednost: težnja uspostavljanju opsežne i pravedne raspodjele gospodarskih i društvenih koristi ostvarenih turizmom u čitavoj destinaciji, uključujući povećanje prilika, prihoda i usluga dostupnih siromašnima.
5. Zadovoljstvo posjetitelja: osigurati sigurno, zadovoljavajuće i ispunjavajuće iskustvo posjetiteljima, dostupno svima bez diskriminacije vezano uz spol, rasu, invaliditet ili bilo koju drugu osnovu.
6. Lokalno upravljanje: davanje prava glasa lokalnim zajednicama i njihovo uključivanje u planiranje i donošenje odluka o upravljanju i budućem razvoju turizma u njihovome području u suradnji s ostalim dionicima.
7. Blagostanje zajednice: održavanje i poboljšanje kvalitete života lokalnih zajednica, uključujući društvene strukture i pristup resursima, pogodnostima i sustavima održavanja života, a izbjegavajući bilo koji oblik društvene degradacije ili iskorištavanja.
8. Kulturno bogatstvo: poštivanje i poboljšavanje povijesnog nasljedstva, autentične kulture, tradicija i osebnosti destinacija.
9. Fizički integritet: održavanje i poboljšanje kvalitete krajobraza, kako urbanog tako i ruralnog i izbjegavanje fizičke i vizualne degradacije okoliša.
10. Biološka raznolikost: podržavanje očuvanja prirodnih područja i staništa, te biljnoga i životinjskog svijeta i minimiziranje njihovog oštećivanja.
11. Učinkovito korištenje resursa: minimiziranje korištenja rijetkih i neobnovljivih izvora u razvoju i radu turističkih objekata i usluga.
12. Čistoća okoliša: svođenje na najmanju razinu zagađenja zraka, vode i zemlje, te stvaranje otpada koje uzrokuju turistička poduzeća i posjetitelji“.

Slika 1: Glavne razlike održivog i neodrživog razvoja turizma

Izvor: Bjelavac, J., Silajdžić, I. (2014): Održivi turizam sa aspekta održivog razvoja, [Internet], raspoloživo na: <https://www.slideserve.com/jerzy/odr-ivi-turizam-sa-aspekta-odr-ivog-razvoja>, [5.5.2018.].

Turizam mnogih zemalja temelji se upravo na neobnovljivim prirodnim i kulturnim resursima, stoga bez primjene koncepta održivosti i brige o trenutnom i budućem utjecaju na okoliš, gospodarstvo i društvo, te bez uzimanja u obzir zahtjeva posjetitelja i lokalne zajednice, takav turizam nema budućnost²⁰.

3.4. Upravljanje posjetiteljima kao način provedbe održivog turizma

Kvaliteta turističke ponude izravno ovisi o kvaliteti resursa područja na kojem se odvija turistička aktivnost, stoga ta aktivnost i njeni utjecaji na neobnovljive resurse moraju biti pažljivo vođeni, usmjereni i ublaženi kada je to moguće. Čak i male razine aktivnosti i upotrebe resursa mogu dovesti do negativnih utjecaja, pa je glavno pitanje s kojim se suočavaju turistički akteri i menadžment zaštićenih područja upravo utvrđivanje prihvatljivog stupnja utjecaja i kompromisa između profita tj. zarade i održivosti izvora te iste zarade. Upravljanje ekosustavima nova je paradigma koja presudnim drži bitnost ekonomskog promišljanja i ekonomskog djelovanja unutar koncepcije održivog razvoja.

²⁰ Održivi turizam u Hrvatskoj: 12 ciljeva održivog turizma, [Internet], raspoloživo na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534>, [5.5.2018.].

Stavljanjem u odnos statističkih podataka o broju korisnika na vrednovanom lokalitetu s numeričkom vrijednošću gornje preporučene granice prihvatnog kapaciteta okoliša za posjetitelje, stvaraju se uvjeti kako bi se dijelom ispitali mogući učinci turizma i rekreacije na otvorenom i procijenila održivost primijenjenih okvira za upravljanje, radom odabrane prakse upravljanja²¹. Prema službenoj definiciji UNWTO prihvatni potencijal nekog područja definiran je kao „maksimalni broj turističkih korisnika koji simultano posjećuju turističko mjesto bez neprihvatljivog poremećaja fizičke, ekonomske i socio-kulturne okoline, kao i bez neprihvatljivog smanjenja kvalitete zadovoljstva posjetitelja“. Mathieson i Wall definiraju prihvatni potencijal kao maksimalni broj ljudi koji mogu koristiti jedno područje bez da narušavaju fizičko okruženje i bez neprihvatljivog pada kvalitete turističkog doživljaja za turiste. Prethodnim definicijama treba pridodati da uvažavanje prihvatnog potencijala turističkog područja omogućava i ostvarenje zadovoljavajuće kvalitete života lokalnog stanovništva.

Menadžeri zaštićenih područja u zemljama s visoko razvijenom praksom upravljanja provode različite mjere pri prevenciji potencijalno negativnih učinaka turizma i rekreacije na otvorenom na ekološki osjetljivim lokacijama. Neke od mjera mogu se ogledati u ograničenom pristupu zaštićenom području, postojanju sistema dozvola za ulazak (po ponekad nejasnim principima prioriteta), listama čekanja kojima se ograničava broj posjetitelja i slične mjere – ukratko, provodi se upravljanje posjetiteljima, tj. sustav osmišljenih mjera i tehnologija s ciljem praćenja intenziteta korištenja javnih dobara, odnosno korištenja zaštićenih lokaliteta, te nadzora ponašanja posjetitelja u cilju smanjenja njihovih utjecaja na područja od posebne vrijednosti.

Tijekom sedamdesetih godina prihvatni potencijal bio je prihvaćen kao tehnika upravljanja turizmom u prostorima posebne vrijednosti, što je potaklo upravitelje da pokušaju riješiti probleme s prekomjernim brojem posjetitelja isključivo postavljanjem limita na dopušteni broj posjetitelja, koji je bio određen na temelju ekoloških, socijalnih i drugih analiza. Međutim, ovaj pristup je utemeljen isključivo na ograničenjima i kao takav djeluje protiv same ideje turizma i uživanja posjetitelja. Kada su ograničenja ovog pristupa postala jasna, razvijen je niz sofisticiranijih okvira u svrhu stvaranja strukture za upravljanje posjetiteljima u sferi turizma.

Neki od naziva poznatih okvira za upravljanje posjetiteljima su:

1. Granice prihvatljive promjene (engl. *Limits of Acceptable Change* - LAC),

²¹ Zmijanović, Lj. (2016): Procjena modela za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom: slučaj Nacionalnog parka „Krka“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija.

2. Upravljanje utjecajem posjetitelja (engl. *Visitor Impact Management - VIM*),
3. Zaštita doživljaja posjetitelja i resursa (engl. *Visitor Experience and Resource Protection - VERP*),
4. Proces upravljanja aktivnostima posjetitelja (engl. *Visitor Activity Management Process - VAMP*),
5. Spektrar prilika rekreacije (engl. *The Recreation Opportunity Spectrum - ROS*), te
6. Optimizacijski model turizma (engl. *Tourism Optimization Model - TOM*).

Menadžeri zaštićenih područja koji namjeravaju primjenjivati nabrojene okvire trebaju se konzultirati s relevantnim dokumentima i osobama s iskustvom u njihovoj primjeni. Okvir Granice prihvatljive promjene (engl. *Limits of Acceptable Change - LAC*) izdvaja se zbog svoje široke primjene i prihvaćanja, a glavno polje primjene ovog okvira je u zaštićenim područjima s karakteristikama ranije opisane IUCN-ove kategorije Ib (Područje divljine (engl. *Wilderness area*)), koja obuhvaća velika neizmijenjena ili vrlo malo izmijenjena područja očuvane prirode.

Jedan od izazova primjene navedenih pristupa jest činjenica da svi pristupi zahtijevaju obuku zaposlenika, izdašna financijska sredstva, kao i vrijeme potrebno za implementaciju. Također često postoje „rupe“ u znanju o stvarnom utjecaju posjetitelja, što vodi do toga da se prosudbe donose subjektivno, ili s ograničenim informacijama. Adekvatno upravljanje se ne poduzima uvijek, čak i kada su mjerljive granice negativnog utjecaja posjetitelja daleko premašene, zbog nedostatka osoblja ili zbog toga što se menadžment ne želi suočiti s teškim odlukama²².

Tablica 2: Strategije i taktike za upravljanje posjetiteljima u područjima s visokim razinama upotrebe

STRATEGIJA	TEHNIKE I TAKTIKE MENADŽMENTA
1. Smanjiti upotrebu cijelog zaštićenog područja	1. Ograničiti broj posjetitelja u cijelom zaštićenom području 2. Ograničiti duljinu boravka 3. Potaknuti upotrebu drugih područja 4. Zahtijevati određene vještine i/ili opremu

²² Eagles, P. F. J., Haynes, C. D., McCool, S. F. (2002): Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, World Commission on Protected Areas (WCPA).

	5. Naplaćivati stalnu pristojbu posjetiteljima (engl. <i>flat visitor fee</i>) 6. Otežati pristup zaštićenim područjima divljine
2. Smanjiti upotrebu problematičnih područja	1. Dati informacije o problematičnim područjima i alternativama 2. Zabraniti ili odvratiti od upotrebe problematičnih područja 3. Ograničiti broj posjetitelja u problematičnim područjima 4. Poticati/traziti vremensko ograničenje boravka u zaštićenim područjima 5. Olakšati/otežati pristup područjima 6. Eliminirati atrakcije i sadržaje u problematičnim područjima, poboljšati atrakcije i sadržaje u područjima alternativama 7. Potaknuti <i>off-trail</i> putovanja 8. Uspostaviti drugačije zahtjeve u vidu potrebnih vještina ili opreme 9. Naplaćivati promjenjivu pristojbu posjetiteljima (engl. <i>differential visitor fee</i>)
3. Izmijeniti mjesto upotrebe unutar problematičnih područja	1. Zabraniti ili odvratiti od kampiranja i korištenja konja 2. Poticati i dozvoliti kampiranje i korištenje konja u određenim područjima 3. Smjestiti sadržaje na izdržljivim mjestima 4. Koncentrirati upotrebu putem dizajna sadržaja i informiranja 5. Zabraniti ili odvratiti od <i>off-trail</i> putovanja 6. Odvojiti različite vrste posjetitelja
4. Izmijeniti vrijeme upotrebe	1. Poticati upotrebu izvan vrhunaca sezone 2. Zabraniti ili odvratiti od upotrebe u vrijeme kad je vjerojatnost utjecaja visoka 3. Pristojbe u razdobljima velike upotrebe ili visoke vjerojatnosti utjecaja
5. Izmijeniti vrstu upotrebe i ponašanja posjetitelja	1. Zabraniti ili odvratiti od štetnih ponašanja ili štetne opreme 2. Poticati ili zahtjevati određeno ponašanje, vještine, opremu 3. Podučiti etiku divljine

	4. Poticati ili zahtijevati ograničenja grupe i broja konja 5. Zabraniti ili odvratiti od dovođenja ili korištenja konja 6. Zabraniti ili odvratiti od dovođenja ljubimaca 7. Zabraniti ili odvratiti od noćenja
6. Izmijeniti očekivanja posjetitelja	1. Obavijestiti posjetitelje o odgovarajućoj upotrebi divljine ili zaštićenih područja 2. Obavijestiti o mogućim uvjetima u divljini ili zaštićenim područjima
7. Povećati otpornost resursa	1. Štititi mjesto od utjecaja 2. Ojačati mjesto
8. Održavati ili obnoviti resurse	1. Uklonite probleme 2. Održavati ili obnoviti lokacije pod utjecajem

Izvor: Eagles, P. F. J., Haynes, C. D., McCool, S. F. (2002): Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, World Commission on Protected Areas (WCPA), prema: Manning, 1979; Cole et al., 1987.

Turističkom saturacijom područja mogu biti ugrožene temeljne vrijednosti zbog kojih je područje proglašeno zaštićenim, ali predstavlja i indikator smanjene kvalitete iskustva za posjetitelje. Stoga je važno identificirati očekivanja i ključnu motivaciju zbog koje posjetitelji posjećuju zaštićeni lokalitet. Različite kategorije posjetitelja imaju različite ciljeve i dolaze s različitim željama i očekivanjima. Ne može se pobrojati što bi sve moglo zanimati posjetitelje, ali se to od njih može saznati putem anketa, razgovora, promatranja itd., a dobivene informacije treba uskladiti s temeljnom misijom turističkog razvoja područja²³.

²³ Klarić, V. (2011): Muzeji i turizam: turistički posjeti muzeju: upravljanje posjetiteljima: priručnik, Zagreb, Globtour Event.

4. STANJE I MOGUĆNOSTI UNAPRJEĐENJA U SFERI UPRAVLJANJA POSJETITELJA U RH I DRUGDJE

4.1. Primjeri upravljanja posjetiteljima

Među zaštićenim područjima u svijetu (kao i u odnosu na zaštićena područja Republike Hrvatske) nacionalni parkovi i parkovi prirode imaju najveće turističko-rekreacijsko značenje²⁴, stoga se primjeri uspješne primjene upravljanja posjetiteljima najlakše pronalaze upravo u praksi menadžmenta tih kategorija zaštićenih lokaliteta. Neki od poznatih načina i primjera upravljanja posjetiteljima u svijetu navedeni su u daljnjem tekstu.

Sezonsko ili vremensko ograničenje razine uporabe odnosi se na izravno ograničenje broja osoba koje mogu ući u zaštićeno područje u razdobljima visoke potražnje. Ograničenja ove vrste se uobičajeno primjenjuju kod aktivnosti u zaštićenim područjima poput pješaćenja u divljini (engl. *wilderness hiking*), vožnje kanuom i posjete kulturno-povijesnih građevina i lokaliteta. Iako se može pretpostaviti da termin „zaštićeno“ podrazumijeva da su sve vrste aktivnosti zabranjene na takvim područjima, danas se upravo zaštićeni lokaliteti smatraju savršenim mjestima za razvoj ekoturizma i zadovoljavanje potreba specifičnih segmenata na turističkom tržištu. Potencijalna prednost ograničenja broja posjetitelja jest kontrola biofizičkih i društvenih posljedica brzorastuće ili prekomjerne uporabe područja, međutim implementacija ograničenja kao oblika upravljanja posjetiteljima obično vodi do sporova, osobito zbog načina na koji se provode, pa je jasan i transparentan postupak koji se koristi za određivanje ograničenja ključan. Ograničenje pristupa području donosi i financijske troškove, koji mogu biti visoki, osobito u ranoj fazi primjene. Pod opisane aktivnosti ubrajaju se, primjerice, smanjenje veličine parkirališta i broja parkirnih mjesta ili u mjestima gdje posjetitelji dolaze javnim prijevozom, postavljanje ograničenja na broj autobusa, veličinu plovila ili učestalost vlakova.

U nacionalnom parku „Denali“ u SAD-u, u kojem se kao najveća atrakcija ističe 6.194 metara visoka planina Mount McKinley (ujedno i najviša sjevernoamerička planina), su već 1986.

²⁴ Vidaković, P. (2003): Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj: očuvana priroda - kultura - ekoturizam, Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma, Zagreb.

godine uspostavljena ograničenja na promet u vrijeme najveće posjete parka od 26. svibnja do 13. rujna, i to u sljedećim vrijednostima:

Autobusi za obilaske i mini autobusi: 5,094

Privatna vozila: 3,664

NPS²⁵ vozila: 1,754²⁶

Ograničenje veličine grupe podrazumijeva ograničenje maksimalnog broja posjetitelja turista u jednoj grupi ili posjetitelja rekreativaca koji putuju zajedno, primjerice ograničenje veličine grupe ljudi koji mogu istovremeno roniti na zaštićenom koraljnom grebenu. Istraživanja pokazuju da velike grupe svojim ponašanjem generalno imaju veće društvene i biofizičke utjecaje na mjesto koje posjećuju ili na kojem borave, a ograničenja veličine grupe smanjuju ove utjecaje. S vremenom se posjetitelji upoznaju s ograničenjima i sukladno tome prilagođavaju svoja očekivanja o tome koje se aktivnosti smiju odvijati u područjima posebne vrijednosti. No, turistički subjekti vjerojatno neće s pozitivne strane gledati na nametanje ovakvih ograničenja. Također, tu je i ograničenje ili zabrana ulaska grupama na temelju njihovih specifičnosti, osobina, odnosno zajedničkih aktivnosti zbog kojih se udružuju i putuju. To su, primjerice, grupe s određenom opremom, npr. oružjem ili motoriziranim prijevoznim sredstvima ili grupe koje se planiraju baviti aktivnostima poput lova. Prednosti ograničenja su značajna smanjenja utjecaja i sukoba posjetitelja te njihova povećana sigurnost i zadovoljstvo, no kao i svakog vida zabrane i ovdje dolazi do smanjenja slobode posjetitelja.

U Nacionalnom parku „Yosemite“ u Kaliforniji, SAD, posjetitelji koji dolaze u skupinama većima od osam ljudi se mole da budu svjesni sljedećih ograničenja, kako bi prirodna i estetska vrijednost nacionalnog parka (prepoznata i od strane UNESCO-a) ostala netaknuta:

Dnevno ograničenje veličine grupe planinara: 35

Ograničenje veličine grupe ljudi koja noći na području parka: 15

Ograničenje veličine *cross-country*²⁷ grupe (planinarenje tijekom dana ili noćenje): 8

²⁵ National Park Service

²⁶ United States Bureau of Land Management (1997): Denali National Park (N.P.) and Reserve, Entrance Area and Road Corridor Development Concept Plan: Environmental Impact Statement, Northwestern University Transportation Library

²⁷ Cross-country je, kako ga definira osoblje NP Yosemite, putovanje više od četvrt milje od utvrđene staze ili ceste, a ta udaljenost uključuje i penjanje.

Ako se želi putovati u skupinama većima od navedenih ograničenja, potrebna je podjela u podskupine i ispunjavanje sljedećih uvjeta:

1. Sve podskupine moraju se pridržavati gore navedenih ograničenja veličine grupe.
2. Podskupine moraju odvojeno započeti istraživanje divljine pri ulasku u park.
3. Podskupine moraju putovati i kampirati s najmanje pola milje međusobne udaljenosti²⁸.

Predbilježba prije posjete zaštićenim lokalitetima uključuje raspodjelu i dodjelu (unaprijed ograničenog broja) mjesta pojedincima ili grupama pri kupnji ulaznice/prije ulaska u zaštićeno područje, slično rezerviranju sjedala u zrakoplovu. Ovaj pristup upravljanju posjetiteljima sve se češće u svijetu primjenjuje u kampovima, zatim u povijesnim znamenitostima te u aktivnostima aktivnog hodanja, planinarenja i trčanja (engl. *trekking*) u zaštićenom području. Kada je potražnja za nekom atrakcijom visoka, predbilježba je poželjna jednako za korisnike, odnosno posjetitelje, kao i za menadžere zaštićenog područja. Optimizira se upotreba i sami doživljaj mjesta s ograničenim kapacitetom, dovodi do povećanja posjete s vremenom, ali uz kvalitetan pristup svakom pojedinom posjetitelju. Broj dodjeljenih mjesta se može ažurirati i prikazivati na npr. internetskoj stranici zaštićenog lokaliteta, ili putem brojača na ulazima kako bi se izbjegle situacije da turisti ne mogu ući u zaštićeni prostor zbog prepunjenosti. Poznavanjem razine potražnje unaprijed upravitelj zaštićenog područja može na vrijeme upravljati osobljem, potrebnim pomagalicama i opremom. Problem može biti činjenica da ovakav pristup zahtijeva da su svi posjetitelji upoznati s pravilima i postupcima za predbilježbu, što može biti problematično kod stranaca ili starijih dobnih skupina.

U kanadskom Nacionalnom parku i rezervatu „Kluane“ posjetitelji su se dužni registrirati ispunjavanjem obrasca (Prilog 1 – 4) koji je dostupan na njihovoj internetskoj stranici, ukoliko žele prenoćiti u parku, odnosno prije i po završetku noćenja, tijekom određenih datuma u godini (primjerice od 1. travnja do 17. svibnja posjetitelji se moraju sami upisati u Centar za posjetitelje koji se nalazi u Kongresnom centru „Da Ku“) ²⁹.

Zatvaranje područja obuhvaća zabranu svih ili nekih vrsta turističke upotrebe određenog zaštićenog područja, a primjenjuje se češće u kulturnim i povijesnim lokalitetima, u muzejima, na ekološki osjetljivim lokacijama, u blizini koncentracije divljih životinja ili u staništima

²⁸ Yosemite National Park: Large groups, [Internet], raspoloživo na: <https://www.nps.gov/yose/planyourvisit/backpackinggroups.htm>, [13.5.2018.].

²⁹ Parks Canada, Kluane National Park and Reserve: Overnight registration, [Internet], raspoloživo na: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/yt/kluane/visit/ins-reg>, [13.5.2018.].

ugroženih vrsta. Posjetiteljima se obično daju razlozi zabrane, ali to može biti kontraproduktivno ako se radi o atraktivnim područjima koji potiču posjete i upotrebu. Ako se zabrane poštuju, svi izravni utjecaji od strane ljudi i negativne posljedice na lokalitet se mogu umanjiti ili ukloniti, ali ključno je ipak to da se ovim pristupom u osnovi ograničava sloboda posjetitelja. Primjerice, moguće je zatvaranje prostora za svu rekreacijsku uporabu ili zahtijevanje dozvole prije ulaska u područje.

National Parks and Wildlife Service u interesu sigurnosti posjetitelja i održivosti okoliša, zatvara ili ograničava ulaz u nacionalne parkove i rezervate iz razloga:

1. vatre i poplave,
2. sprečavanja požara i smanjenja opasnosti,
3. radova i održavanja, te
4. operacija kontrole i suzbijanja štetočina.

NPWS upravlja preko 7 milijuna hektara zemljišta, uključujući više od 870 nacionalnih parkova i rezervi, 4 svjetske baštine, brojne australske nacionalne baštine i 17 močvarnih područja. Ta zaštićena područja igraju ključnu ulogu u očuvanju bioraznolikosti, prirodne i kulturne baštine. Posjetitelje mole da obrate pažnju na zabrane ulaza ili prolaska cestama na području zaštićenih lokaliteta, a u slučaju ignoriranja zabrane slijede sankcije u vidu novčanih kazni³⁰.

Ograničenjem duljine boravka određuje se koliko pojedinac ili grupa smiju ostati u području u kojem je dozvoljen smještaj, uz napomenu da područje ima posebnu vrijednost zbog koje bi se uopće trebalo pristupati ovakvim mjerama. Ovaj pristup čest je u područjima gdje je potražnja velika, a definitivna prednost je povećana dostupnost i kvaliteta doživljaja područja za više posjetitelja, iako se smanjuje mogućnost uživanja u duljim, opuštenijim posjetima.

Nacionalni park „Fundy“ u Kanadi ograničava duljinu boravka na maksimalno 21 dan (odnosno noć), uz izuzetak sezonskih kampova u sjedišnjem kampiralištu³¹.

Zahtjevi za potrebnom tehnologijom čine obveznim da turisti posjeduju specijaliziranu opremu prije ulaska u područje, iz okolišnih ili sigurnosnih razloga. To je, primjerice, zahtjev da posjetitelji moraju biti pripremljeni za osobno odlaganje otpada (npr. prijenosni zahodi) ili

³⁰ NSW National Parks and Wildlife Service: Park closures, [Internet], raspoloživo na: <http://www.nationalparks.nsw.gov.au/safety/park-closures>, [13.5.2018.].

³¹ Fundy National Park: General campground rules and regulations, [Internet], raspoloživo na: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/nb/fundy/activ/camping/regles-rules>, [13.5.2018.].

da posjetitelji moraju imati odgovarajuću sigurnosnu opremu – neka zaštićena područja u divljini zahtijevaju od svih izletnika da nose alate za daljinsko očitavanje koji bi im omogućili lakše spašavanje, u slučaju da se izgube. Ovaj pristup može smanjiti biofizičke učinke posjetitelja na okoliš i povećati razinu sigurnosti, ali postoji potreba za administracijom i provedbom, pa su u skladu s tim prisutni i visoki troškovi, posebice troškovi opreme.

Posjetitelji Nacionalnog park „Grand Canyon“ mogu koristiti svoje mobilne uređaje kako bi poslušali unaprijed snimljene pripovjetke od strane čuvara parkova o sadržajima južnog dijela parka, a osim flore i faune dotiču se i tema iz povijesti Indijanaca i geologije. Problem je jedino manjak mobilnog signala izvan uhodanih staza parka, zbog čega se izvan staza posjetitelji moraju snalaziti uz pomoć staromodnijih pomagala, poput karata³².

Fizičke prepreke se postavljaju s namjerom ograničenja kretanja posjetitelja, a to su, primjerice, ograde za držanje ljudi izvan područja uzgajališta rijetkih biljnih vrsta ili niske ograde za sprječavanje parkiranja vozila na travi. Za prepreke je bitno da su učinkovite, ali u isto vrijeme nenametljive. Barijerama se znatno smanjuje vandalizam i utjecaj posjetitelja na resurse posebnih vrijednosti, te povećava učinkovitost kretanja ljudi kroz zaštićeno područje, no mane ovog pristupa uključuju smanjenje slobode posjetitelja da hodaju ili voze u svim djelovima područja koje posjećuju, te troškovi izgradnje i održavanja i troškovi inicijalne primjene. Loše dizajnirane ili prenapadne prepreke mogu na posjetitelje djelovati negativno i narušavati vizualni aspekt područja.

Informacije o zaštićenom području uključuju pružanje podataka, činjenica i savjeta posjetiteljima o području, njegovoj vrijednosti, biologiji i geologiji, lokacijama koje se mogu posjetiti, pravilima i propisima te odgovarajućem ponašanju, putem letaka, knjiga, karata itd.; informacija na internetskim stranicama, lokalnom radiju itd.; putem znakova, punktova za informiranje, informativnih centara za posjetitelje i izravnog pružanja informacija u zaštićenom području, te u obliku vođenih šetnji ili obilazaka i interaktivnih zaslona s informacijama (u zaštićenim područjima s modernijom tehnologijom i većim raspoloživim sredstvima)). Najčešće se koristi komunikacija putem informacija o zaštićenom lokalitetu. Gotovo sva zaštićena područja pružaju određenu razinu informacija o nekom aspektu područja, a područja s nedovoljnim sredstvima često ovise o promociji i informacijama koje će širiti turistički akteri u privatnom sektoru. Informiranje javnosti o tome što se događa u zaštićenom području i širenje

³² Smithsonian.com: Five Ways National Parks Are Embracing Technology, [Internet], raspoloživo na: <https://www.smithsonianmag.com/innovation/five-ways-national-parks-are-embracing-technology-180959970/>, [13.5.2018.].

svijesti o vrijednosti koje se pokušava zaštititi može dovesti do toga da veći broj posjetitelja usvoji odgovarajuće ponašanje koje će smanjiti utjecaj na područje, ali i osigurati svima ugodniji posjet. Neki oblici pružanja informacija su skupi; također nisu sve informacije univerzalno učinkovite. Brošure, znakovi i ostale poruke moraju biti postavljene na mjestima gdje će ih posjetitelji primijetiti. Moraju biti predstavljeni na potrebnom jeziku/jezicima te bez zahtjeva za odgovarajućom razinom obrazovanja za shvaćanje osnovnog značenja poruke. Korištenje interneta vrlo je isplativ način distribuiranja informacija, no ako zaštićena područja ne pružaju informacije neposredno, već to rade posredno tj. preko drugih aktera, time riskiraju da drugi pruže netočne ili obmanjujuće informacije, zbog čega treba biti oprezan pri izboru partnera i kanala promocije.

Postavljanje diferencijalne cijene uključuje utvrđivanje dvije ili više cijena ulaznica ili drugih usluga u sklopu zaštićenog područja. Primjer politike cijena jest postavljanje viših cijena tijekom kolektivnih godišnjih odmora, npr. u Italiji u vrijeme *Ferragosta*; ili mogućnost popusta za djecu i umirovljenike. Većina sustava zaštićenih područja koristi neki oblik diferencijalne cijene, kojim se kombiniraju elementi društvene pravde (npr. razlike u naplati za manje privilegirane grupe), odgovor tržišta (npr. povećanje cijena kao odgovor na povećanu potražnju) i upravljanje poslovanjem. Diferencijalna cijena može smanjiti oscilacije u razinama upotrebe, postići društvenu svrhu i maksimizirati prihode u razdobljima najveće potražnje, no u isto vrijeme različite politike cijena složene su za administraciju, mogu uzrokovati zbunjenost među zaposlenicima i gostima i ljutnju kada razlozi razlika u cijena nisu jasno objašnjeni, posebice kod lokalnog stanovništva³³.

Potrebne kvalifikacije posjetitelja i/ili operatora podrazumijevaju mogućnost ulaska isključivo osobama koje posjeduju određena znanja i kvalifikacije, ovisno o razlogu posjete zaštićenom području. Samo posjećivanje, a pritom posebno neki oblici rekreacije, imaju skrivene opasnosti, štoviše za mnoge rekreativne aktivnosti rizik i izazov su njihova značajka i sastavni dio, stoga je potreba za specijalnim kvalifikacijama posjetitelja uobičajena za visoko rizične aktivnosti, kao što su ronjenje ili planinarenje. Također su potrebne za dionike koji pružaju usluge vodiča posjetiteljima (npr. neki afrički safariji omogućuju posjetiteljima doživljaj područja isključivo promatranjem iz specijaliziranih vozila s kvalificiranim vodičima, a hodajuće ture su dopuštene samo uz pratnju naoružanih stražara). Posjetitelji predstavljaju

³³ Dnevnik.hr: Kako ljepote Lijepe naše uživo izgledaju, mnogi Hrvati nisu u mogućnosti vidjeti - zbog skupih ulaznica, [Internet], raspoloživo na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/mnogima-skupe-karte-za-nacionalne-parkove---516706.html>, [17.5.2018.].

manju prijetnju za vrijednosti zaštićenih područja kada posjeduju potrebno znanje, što olakšava proces upravljanja područjem. Kvalificirani akteri pružaju bolje usluge posjetiteljima, a glavne prednosti su veća razina sigurnosti i manje slučajeva i potreba za spašavanjem³⁴.

U nacionalnim parkovima u Australiji se uz opće licence izdaju i komercijalne licence kojima se određuju dozvoljene djelatnosti i zakup mjesta, kao i specifični uvjeti, poput određene opreme potrebne sukladno standardima ili kvalifikacijama za obavljanje djelatnosti turističkih vodiča. Licence daju određeni stupanj ekskluzivnosti, jer vrste aktivnosti koja se pruža u zaštićenom području kao i broj licenci mogu biti ograničeni – primjerice može biti dozvoljen rad samo jednog aktera koji pruža obilazak zaštićenog područja na biciklima, i slično.³⁵

4.2. Smjernice za planiranje upravljanja posjetiteljima u RH

Djelokrug rada javnih ustanova RH koje upravljaju zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže se sastoji od niza segmenata, među kojima je i upravljanje posjećivanjem (ukoliko je dopušteno i primjereno u predmetnom području), odnosno razvoj i provođenje primjerenih oblika posjećivanja, interpretacija područja, razvoj edukacijskih programa i odgovarajuće posjetiteljske infrastrukture te praćenje učinka posjećivanja na prirodne i druge vrijednosti područja i promjenu javne svijesti o očuvanju prirode. Prije uspostavljanja i dogovaranja bilo kakvih mjera upravljanja, potrebno je odrediti viziju zaštićenog područja, koja predstavlja okvir prema kojem se provodi plan upravljanja. Vizija je kratak opis idealnog budućeg stanja cijelog područja u dugoročnom razdoblju i stoga predstavlja ključni korak planiranja upravljanja.

³⁴ Eagles, P. F. J., Haynes, C. D., McCool, S. F. (2002): Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, World Commission on Protected Areas (WCPA).

³⁵ Parks Australia: Commercial tourism activity licence guidelines, [Internet], raspoloživo na: <http://www.environment.gov.au/system/files/resources/2c05a386-3098-41bf-8946-f4955bae57ad/files/parks-australia-licence-guidelines.pdf>, [13.5.2018.].

PRIMJER VIZIJE
Vizija PP „Telaščica“ Park prirode Telaščica je nadaleko poznato područje očuvane jedinstvene prirode, kontrasta strmaca, mirnih uvala i jezera Mir. Ljudi se ovdje bave tradicionalnim djelatnostima u skladu s prirodom, a zadovoljni posjetitelji uživaju u raznolikosti ponude i imaju priliku okusiti autohtone otočke proizvode.

Slika 2: Primjer vizije razvoja zaštićenog područja

Izvor: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018): Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže, UNDP, Hrvatska.

Za upravljanje posjećivanjem na području RH prvo je bitno napraviti analizu postojećeg stanja, i to analizu:

1. postojeće i planirane infrastrukture (staze, centri, table, privezi i sl.),
2. postojećih i željenih posjetitelja (tko dolazi/koje skupine),
3. edukativnih programa za različite ciljne/dobne skupine,
4. prostorne i vremenske distribucije posjetitelja,
5. postojećeg i potencijalnog posjećivanja u kontekstu utjecaja na vrijednosti područja, te
6. *monitoring* posjećivanja (praćenje zadovoljstva posjetitelja, praćenje utjecaja posjetitelja na vrijednosti područja, te praćenje utjecaja na socio-ekonomske prilike u lokalnoj zajednici i javnoj ustanovi).

Također je potrebno utvrditi postojanje i kvalitetu informativnih materijala/informacija o ponudi javnih ustanova (usmene informacije, letci, podatci na internetu i u aplikacijama). Potrebno je istražiti postojanje (prihvatljivih i neprihvatljivih) rekreativnih sadržaja i postojanje suradnje s agencijama i turističkim zajednicama. Promidžbom treba pravilno upravljati, tj. potrebno je odabrati aktivnosti promocije koje vode privlačenju i educiranju posjetitelja – treba razviti dobar marketinški plan. Kao bitno se navodi i obilježavanje važnih dana u pogledu zaštite prirode, te organizacija volonterskih programa.

Pri određivanju prioritetnih aktivnosti, reguliranje posjećivanja i sigurnost posjetitelja moraju biti ubrojeni u aktivnosti koje se smatraju od najveće važnosti, odnosno u ključne aktivnosti koje se moraju provesti u svrhu ostvarenja ciljeva upravljanja i koje se moraju poduzeti za vrijeme trajanja plana.

Kod posjećivanja se trebaju pratiti: broj i distribucija posjetitelja, stavovi posjetitelja, utjecaj posjećivanja (erozija, uznemiravanje, smeće), sigurnost posjetitelja, popis i prostorni raspored posjetiteljske infrastrukture, posjećenost info centara i centara za posjećivanje. Vezano za edukaciju šire javnosti, može se pratiti broj funkcionalnih edukativnih programa i broj polaznika, može se mjeriti razina osviještenosti posjetitelja i lokalne zajednice, zadovoljstvo korisnika postojećom edukacijom i dr. Vezano za promidžbu, potrebno je pratiti pojavljivanja u medijima i objave za medije. Politika cijena ulaznica i drugih usluga bi se se trebala pažljivo uskladiti se s politikom i strategijom ostalih marketinških elemenata.

Kod zoniranja zaštićenih područja na teritoriju RH, tzv. zone stroge zaštite³⁶ (npr. ornitološki rezervat Parka prirode „Vransko jezero“ ili uža zona Nacionalnog parka „Risnjak“) moguće je podijeliti u dvije podzone – Ia i Ib. U podzoni Ia, odnosno „ne uđi – ne uzmi“ (engl. „*no take – no entry*“) zoni, pristup bi trebao biti ograničen na znanstvena istraživanja, praćenja stanja i nadzor. U podzoni Ib, odnosno „ne uzmi“ (engl. „*no take*“) zoni, osim znanstvenih istraživanja, praćenja stanja i nadzora, može se dozvoliti ograničen i usmjeren prolaz ljudi vrlo niskog intenziteta, ali pod nadzorom i vođenjem javne ustanove, uz obavezu korištenja staza namijenjenih isključivo posjetiteljima, ili npr. plovila ograničene veličine i brzine plovidbe. U ovoj zoni se ne bi trebala planirati nikakva posjetiteljska infrastruktura.

U tzv. zoni usmjerene zaštite³⁷ može se dozvoliti posjećivanje uz poštivanje odgovarajućih uvjeta ovisno o ciljevima zaštite na određenom području. U skladu s time, postoji i mogućnost uspostavljanja minimalnih interpretativnih i edukativnih sadržaja te staza koje ne zahtijevaju uređivanje, osim aktivnosti u svrhu održavanja sigurnosti posjetitelja (ograda, sječa opasnih stabala uz stazu i sl.). U nacionalnim parkovima i strogim rezervatima RH ova zona može biti zastupljena u manjem dijelu područja, dok je u parkovima prirode i u većini drugih nacionalnih kategorija zaštite, kao i u područjima ekološke mreže, to uobičajeno najveća zona.

Tzv. zona korištenja predstavlja svojevrsan kompromis između zaštite prirode i korištenja, stoga cilj upravljanja u ovoj zoni treba biti održivost prisutnog i planiranog korištenja prostora u skladu s ciljevima očuvanja područja.

Upravo su srpanj i kolovoz mjeseci u kojima se osjeća najveći pritisak posjetitelja na zaštićena područja (i druga turistička mjesta) u RH te je bitno da najposjećeniji parkovi i zaštićena

³⁶ Zona stroge zaštite obuhvaća područja prirodnih ekosustava koja nisu pod ljudskim utjecajem ili je u budućnosti planirano njihovo izuzimanje od ljudskog utjecaja.

³⁷ Zona usmjerene zaštite obuhvaća doprimerne ekosustave, geolokalitete i izdvojene lokalitete kulturne baštine koji u svrhu dugoročnog očuvanja zahtijevaju provedbu aktivnih upravljačkih mjera održavanja ili obnove.

područja poduzmu mjere s ciljem rasterećenja najatraktivnijih lokacija, kao što je to prvi put učinjeno u Nacionalnom parku „Krka“. Država na nacionalnoj razini financijski i stručno podupire projekte učinkovitog upravljanja posjetiteljima: zaštićena područja RH su za sufinanciranje od strane Europske unije 2017. godine prijavila 20 projekata poboljšanja posjetiteljske infrastrukture vrijednih oko 770 milijuna kuna, koji prolaze fazu odobravanja. Bolja posjetiteljska infrastruktura olakšati će pristup parkovima, ali isto tako olakšati njihovu učinkovitu zaštitu.

Plan upravljanja posjetiteljima u zaštićenom području treba biti utemeljen na postojećim pravilnicima i zakonima u RH, planskim i izvještajnim dokumentima (Plan upravljanja, Plan održivog turizma, studije povezane s kapacitetom prostora i/ili posjećivanjem, Godišnji programi i Izvještaji o izvršenju godišnjeg programa), prostornim planovima područja posebnih obilježja za nacionalne parkove i parkove prirode, ostalim prostornim planovima za druga zaštićena područja te planskim odredbama koje određuju prostorni raspored, broj i funkciju infrastrukturnih objekata, dokumentima i aktima vezanima uz međunarodne dezinacije (ako je relevantno), postojećim procjenama učinkovitosti upravljanja zaštićenim područjem (npr. METT 2012. i 2014.), kao i postojećim aktima i internim dokumentima javnih ustanova (Pravilnici, Odluke, protokoli, programi i slično)³⁸.

³⁸ Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018): Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže, UNDP, Hrvatska.

5. ZAŠTIĆENA PODRUČJA U RH

5.1. Upravljanje zaštićenim područjima u RH

Nužnost aktivnog upravljanja zaštićenim područjima u Hrvatskoj postala je razvidna nakon što je iskustvo pokazalo da se zaštita područja ne može postići samim dokumentacijskim proglašenjem njegove zaštite (tzv. „papirnati parkovi“) već da je za zaštitu prirode neophodno utjecati na aktivnosti koje se odvijaju u tom području. Upravljanje zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže RH treba podrazumijevati provođenje niza mjera i aktivnosti potrebnih za dugoročno očuvanje prirodnih i drugih vrijednosti područja, u okviru odgovornosti dodijeljenih pojedinim institucijama sustava Zakonom o zaštiti prirode (NN 80/2013 i 15/2018) i povezanim podzakonskim aktima.

Generalno upravljanje zaštićenim područjima u RH bi stoga trebalo biti:

1. „Temeljeno na preuzetoj obavezi - to jest u skladu s ciljevima radi kojih je područje zaštićeno.
2. Prikladno - što znači da je prilagođeno specifičnim uvjetima i potrebama područja te da se, koliko god je to moguće, temelji na već uspostavljenoj praksi i uvriježenim načinima donošenja odluka. To nikako ne znači da u upravljanju zaštićenim područjima ne bi trebalo koristiti nove ideje i dokazano dobru praksu i iskustva iz drugih područja, no ako se takve promjene uvode naglo i nasilno vrlo vjerojatno će izazvati neprihvatanje i otpor onih na koje se odnose te mogu naići na neuspjeh.
3. Prilagodljivo - podrazumijeva mogućnost prilagodbe aktivnosti promjenjenim uvjetima u kojima se odvija upravljanje (kao npr. promjenama nastalim uslijed prirodnih dinamičkih procesa - požari, poplave ili slično, promjenama političkih i/ili socio-ekonomskih okolnosti, promjenama stanja ciljeva zaštite s obzirom na učinkovitost ili neučinkovitost upravljanja i dr.), a da se pri tom ne ugrozi postizanje ciljeva radi kojih je područje zaštićeno.
4. Participatorno - što znači da dionici aktivno, svojim savjetima, prijedlozima i/ili provođenjem konkretnih aktivnosti, sudjeluju u upravljanju zaštićenim područjem.
5. Planirano - što znači da su ciljevi i aktivnosti upravljanja unaprijed promišljeni i isplanirani te da se njihova provedba odvija po unaprijed određenim prioritetima i planu, a ne spontano i stihijski.

6. Transparentno – odnosno otvoreno prema javnosti i jasno³⁹“.

5.2. Zakonski i institucionalni okvir zaštite lokaliteta

Zbog specifičnog geografskog položaja Hrvatska je u smislu krajobrazne i biološke raznolikosti izrazito bogata. Dok međunarodni pravni mehanizmi vezani uz zaštitu prirode reguliraju pojedina pitanja zaštite prirode, odnosno biološke i krajobrazne raznolikosti svjetskog ili regionalnog značaja, ishodište za posebnu zaštitu i skrb nad vrijednim dijelovima prirode u Hrvatskoj daju Ustav RH, Zakon o zaštiti prirode (NN 70/05 i 139/08) te posebni zakoni (Zakon o vodama, Zakon o šumama, itd.) i podzakonski akti, odnosno uredbi i pravilnici (Uredba o proglašenju Nacionalne ekološke mreže (NN 109/07), Pravilnik o ocjeni prihvatljivosti zahvata za prirodu (NN 89/07), Strategija o akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti RH, itd.).

Prema Ustavu RH (čl. 52. i 69.), „more, morska obala, otoci, vode, zračni prostor, rudno blago i druga prirodna bogatstva, ali i zemljište, šume, biljni i životinjski svijet, drugi dijelovi prirode (...), za koje je određeno da su od interesa za Republiku Hrvatsku, imaju njezinu osobitu zaštitu“, a država je ta koja „osigurava uvjete za zdrav okoliš“.

Zaštićena područja svojom ljepotom, bogatstvom i raznolikošću predstavljaju temeljnu vrijednost i jedno od najznačajnijih prirodnih dobara Republike Hrvatske. Zakonom o zaštiti prirode zaštićeno je 408 područja u devet kategorija zaštite (Tablica 3), na ukupno 7528,03 km² što čini 8,54 % ukupnog teritorija Republike Hrvatske.

Tablica 3: Devet kategorija zaštićenih područja u RH

KATEGORIJA	BROJ ZAŠTIĆENIH PODRUČJA	POVRŠINA (km ²)	% POVRŠINE RH
1. Strogi rezervat	2	24,19	0,03
2. Nacionalni park	8	979,63	1,11
3. Posebni rezervat	77	400,11	0,45
4. Park prirode	11	4320,48	4,90

³⁹ HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Upravljanje zaštićenim područjima, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima>, [11.6.2018.].

5. Regionalni park	2	1025,56	1,16
6. Spomenik prirode	80	2,27	0,003
7. Značajni krajobraz	82	1331,28	1,51
8. Park - šuma	27	29,54	0,03
9. Spomenik parkovne arhitekture	119	8,36	0,01
Ukupno ZP u RH	408	7528,03	8,54

Izvor: HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Zaštićena područja u RH, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-rh>, [10.6.2018.].

Institucionalni okvir i subjekt u sustavu zaštite prirode na državnoj razini za upravne poslove je Ministarstvo kulture, i to Uprava za zaštitu prirode te Uprava za inspekcijske poslove, dok je za stručne poslove nadležan Državni zavod za zaštitu prirode. Zaštićenim područjima upravljaju javne ustanove koje obavljaju djelatnost zaštite, održavanja i promicanja zaštićenog područja u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode i osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara. One nadziru provođenje uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravljaju te sudjeluju u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (engl. *monitoring*).

Upravljanje zaštićenim područjima provodi se planom upravljanja koji se donosi na razdoblje od deset godina kroz godišnji program zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja. Plan upravljanja određuje ciljeve upravljanja, aktivnosti za postizanje ciljeva upravljanja i pokazatelje učinkovitosti upravljanja. Za područja zaštićena u kategoriji strogog rezervata, nacionalnog parka, posebnog rezervata i parka prirode, Pravilnikom o zaštiti i očuvanju propisuju se uvjeti i mjere zaštite, očuvanja, unapređenja i korištenja zaštićenog područja s upravnim mjerama. Za ostale kategorije zaštite može se donijeti Odluka o mjerama zaštite, očuvanja, unapređenja i korištenja zaštićenog područja. Osim navedenog, organizacija prostora, način korištenja, uređenja i zaštite prostora u nacionalnom parku i parku prirode uređuje se prostornim planom područja posebnih obilježja⁴⁰.

⁴⁰ Ministarstvo zaštite okoliša i energetike: Zaštićena područja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.mzoip.hr/hr/priroda/zasticena-podrucja.html>, [10.6.2018.].

Za primjer upravljanja zaštićenim područjem u RH obrađeno je upravljanje Nacionalnim parkom „Krka“, s naglaskom na upravljanje posjetiteljima, kao svojevrsnim oblikom upravljanja ljudskim aktivnostima i djelatnostima koje se odvijaju na području posebne vrijednosti.

5.3. Nacionalni park „Krka“

Plan upravljanja Nacionalnim parkom „Krka“ je strateški dugoročni dokument izrađen u razdoblju od 2006. do 2010. godine s ciljem unaprjeđenja upravljanja i očuvanja dijela rijeke Krke u granicama obuhvata NP „Krka“, koji bez suvišnih detalja razrađuje temeljne ciljeve upravljanja parkom te daje osnovne naznake njegove provedbe kroz akcijske planove, koji su usklađeni s vizijom, misijom, politikom i općom strategijom. Sadržaj i metodologija izrade plana upravljanja usvojeni su na radionicama koje su uključivale sve sudionike, temelje se na čl. 81. Zakona o zaštiti prirode (NN 70/05 i 139/08), a usklađeni su sa sadržajima planova upravljanja NP „Sjeverni velebit“, NP „Risnjak“, NP „Plitvička jezera“ i PP „Velebit“, koji su izrađeni u okviru projekta Očuvanje krških ekoloških sustava (KEC). U izradi plana upravljanja bili su uključeni svi relevantni rezultati brojnih prirodoslovnih i kulturnopovijesnih studija, studija razvoja turizma, prostorni plan NP „Krka“, prostorni i razvojni planovi lokalnih zajednica te rezultati radionica i konzultacija s brojnim sudionicima (gospodarski djelatnici, političari, stanovnici i sl.) unutar i u neposrednoj blizini NP⁴¹.

S motivom i ciljem očuvanja prirodne baštine i održivog razvoja turizma, Javna ustanova „Nacionalni park Krka“ 2017. godine pristupila je donošenju novih poslovnih odluka u sklopu projekta odgovornog upravljanja i sigurnosti posjetitelja, u cilju rasterećenja temeljnog fenomena parka i najpoznatijeg i najposjećenijeg lokaliteta, Skradinskog buka⁴². Nacionalni park „Krka“ važan je gospodarski subjekt, koji osim zaštite prirodnih ljepota i bogate kulturnopovijesne baštine aktivno sudjeluje u jačanju lokalne zajednice i pozicioniranju Šibensko-kninske županije. NP „Krka“ prepoznat je u svijetu kao nezaobilazna destinacija posjetitelja Republike Hrvatske, a ujedno je i njeno prvo zaštićeno područje koje provodi aktivne mjere ograničenja broja posjetitelja, kako bi se očuvala prepoznatljiva baština šireg

⁴¹ Npkrka.hr: Plan upravljanja Nacionalnog parka „Krka“, [Internet], raspoloživo na: <http://www.npkrka.hr/stranice/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/6.html>, [11.6.2018.].

⁴² Hrturizam.hr: NP „Krka“ ograničava dnevni broj posjetitelja, [Internet], raspoloživo na: <http://hrturizam.hr/np-krka-ogranicava-dnevni-broj-posjetitelja/>, [12.5.2018.].

kraja uz Krku. Upravo je na primjeru Skradinskog buka uočena izražena sezonska opterećenost kao posljedica neravnomjerne prostorne distribucije posjetitelja. Skradinski buk je već 2005. godine prešao idealnu granicu saturacije s dnevnom brojkom od 11.593 posjetitelja⁴³.

Od 2017. godine posjetitelji NP „Krka“ imaju mogućnost kupiti ulaznicu i preko interneta, što je još jedan od mehanizama za bolje upravljanje brojem posjetitelja. Kako bi se zaštitio temeljni fenomen Parka, povećala sigurnost posjetitelja i smanjile gužve i da bi se svakom posjetitelju omogućio potpuni doživljaj u zaštićenoj prirodi, realizirano je nekoliko faza projekta. Uređene su glavna prometnica prema Skradinskom buku i ispostava Javne ustanove „NP Krka“ u Skradinu, u kojoj se sada nalazi osam prodajnih mjesta, umjesto dosadašnja tri, a kretanje u njoj je, radi učinkovitosti pružanja usluga, jednosmjerno. Nadalje, posjetitelji će od ovog ljeta brodu u Skradinu moći pristupiti samo s kupljenom ulaznicom za NP „Krka“, čime će se smanjiti red za ukrcaj na brod, a posjetiteljima ostaviti više vremena za obilazak znamenitosti u gradu Skradinu.

Također, u sezoni će broj posjetitelja na Skradinskom buku biti ograničen. Posjetiteljima na Lozovcu i u Skradinu biti će dostupni zasloni s prikazom raspoloživog broja ulaznica za Skradinski buk. Onim posjetiteljima koji u određenom trenutku neće moći ući na Skradinski buk ponuditi će se alternativni pravci kretanja, odnosno programi obilaska lokaliteta na srednjem i gornjem toku Krke.

Vrijeme čekanja za ulazak na Skradinski buk posjetitelji će moći provesti obilazeći poučno-pješačke staze i vidikovce na srednjem toku Krke, moći će uživati u sakralnoj baštini koju „Krka“ njeguje, otkriti spomenike koji svjedoče o prošlosti područja, spoznati neotkrivene dijelove Krke i okrijepiti se u jednom od brojnih seoskih domaćinstava koja nude tradicionalno pripremljene i ekološki uzgojene lokalne proizvode. Novost je također i *on line* rezervacija ulaznica za NP „Krka“ preko internet trgovine „Parkovi Hrvatske“, kako bi posjetitelji na vrijeme i kvalitetno planirali svoj dolazak.

Kretanje posjetitelja po Skradinskom buku od ove je godine jednosmjerno - prilikom dolaska na lokalitet posjetitelji će se sa smjerom obilaska moći upoznati na karti područja, a postavljeni su i putokazi koji će posjetiteljima olakšati kretanje. Smjer obilaska, označen s natpisima

⁴³ Kniewald, G., Marguš, D., Mihelčić, G., Mihelčić, V. (2007): Geološki i geotektonski aspekti nastajanja rijeke Krke, u: Simpozij Rijeka Krka i Nacionalni park „Krka“ – prirodna i kulturna baština, zaštita i održivi razvitak: zbornik radova (ur. Marguš, D.), Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, Šibenik, str. 101-109.

„Hodaj ovim putem“ (engl. „Walk this way“) posebno je istaknut, a postavljeni su i znakovi zabrane kretanja za posjetitelje koji bi se uputili u suprotnom smjeru.

Na kraju, posjetitelji će dodatnim promotivnim aktivnostima biti pozvani da unaprijed planiranju svoje vrijeme dolaska i rezerviraju ulaznice za Nacionalni park „Krka“⁴⁴.

U pogledu rasterećenja turističke sezone, u razdoblju od 1. srpnja do 31. kolovoza, odnosno unutar sezone, NP „Krka“ primjenjuje politiku cijena i značajno podiže cijena ulaznica, a snižava cijenu ulaznice iza 16 sati za sve skupine posjetitelja. Pravo na studentsku ulaznicu ostvaruje se isključivo uz predodjenje važeće studentske iskaznice kojom se potvrđuje status i identitet studenta.

! Navedena cijena je informativna i može varirati ovisno o valutnom tečaju.

Nacionalni park Krka

Ulaznica - Odrasli - Svi kopneni lokaliteti

Cijena:	200,00 Kn / 27,08 €
Valjanost:	01.07.2018. - 31.08.2018.

DETALJI O PROIZVODU

Nacionalni park Krka

Ulaznica - Odrasli - Svi kopneni lokaliteti - Poslije 16h

Cijena:	145,00 Kn / 19,63 €
Valjanost:	01.07.2018. - 31.08.2018.

DETALJI O PROIZVODU

Slika 3: Primjer razlike u cijenama ulaznica za NP „Krku“ po terminima posjete

Izvor: Npkrka.hr: Online ulaznice, [Internet], raspoloživo na: <https://www.parkovihrvatske.hr/webshop>, [15.5.2018.]

Istraživanja provedena u projektu „Upravljanje rizicima pri posjećivanju Nacionalnog parka „Krka“ – ispitivanje sigurnosti pješačkih staza“ pionirski su korak u problematiziranju rizika pri posjećivanju zaštićenih područja u Hrvatskoj. Vodeći računa o sve većem broju posjetitelja starije životne dobi dio se ciljeva istraživanja odnosio na određivanje fizičkog opterećenja posjetitelja na pješačkim stazama radi kategorizacije staza ili njihovih pojedinih dionica, ponajprije u smislu zahtjevnosti za svladavanje, odnosno potrebnog fizičkog angažiranja

⁴⁴ Npkrka.hr: Projekt održivog upravljanja i odgovornog raspoređivanja broja posjetitelja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.npkrka.hr/clanci/Odgovorno-upravljanje-ograni%C4%8Denje-broja-posjetitelja-Skradinski-buk-NP-Krka/304.html>, [15.5.2018.].

posjetitelja. Svrha je prevenirati situacije koje potencijalno mogu ugroziti zdravlje posjetitelja, kao npr. prekomjerno fizičko opterećenje uslijed nesrazmjera fizičke kondicije i opterećenja kojim je posjetitelj izložen pri svladavanju staze.

Programiranje sheme obvezujućeg odmaranja (engl. *Take a Break – TaB*) za smanjenje rizika fizičkog preopterećenja pri svladavanju pješačkih staza početni je korak uspostave modela upravljanja rizicima posjetitelja u zaštićenim područjima prirode u Republici Hrvatskoj, o čijem se uvođenju još razmišlja i istražuje. Nalazi istraživanja pokazuju kako za parkovne uprave postaje nužno u sustav upravljanja posjetiteljima uvrstiti edukacijske, informativne i tehničke mjere vezano za smanjenje zdravstvenih rizika pri posjećivanju. Pritom se kao inovativna mjera predstavlja primjena programiranih režima svladavanja staza. Dizajn takvih režima, za konkretne uvjete, ima u strukturi sugerirani broj, vrstu i lokacije odmorišta na stazi te trajanje odmora na pojedinom odmorištu. Pritom se svakom posjetitelju sugerira osobni izbor između više režima svladavanja staze. Ovakvim se pristupom, uz demonstraciju odgovornog ponašanja parkovne uprave, osigurava da odluka svakog posjetitelja hoće li i na koji način koristiti stazu značajno smanji po njega neželjene zdravstvene rizike i osigura zadovoljstvo doživljajem posjećivanja zaštićenog područja⁴⁵.

⁴⁵ Bakarić, M., Jurković, A., Landekić, M., Marguš, D., Martinić, I. (2015): Smanjenje opterećenja posjetitelja na pješačkim stazama u zaštićenim područjima primjenom sheme programiranog odmaranja, Šumarski list, 5-6, str. 233–244.

6. ZAKLJUČAK

Održivo korištenje prirodnih dobara je korištenje sukladno održavanju potencijala prirodnih dobara s ciljem dugoročnog ispunjavanja njihovih ekoloških, gospodarskih i socijalnih funkcija na lokalnoj, nacionalnoj i globalnoj razini. Održivi turizam je stoga skup planiranih akcija s dugoročnim ciljevima koji ne vode devastaciji okoliša, već uvažavaju ekonomske, društvene, ekološke i kulturne vrijednosti destinacije u kojoj se događa.

Masovni turizam doveo je do pojave ozbiljnih ekoloških i društvenih problema u turističkim destinacijama, javila se potreba za očuvanjem prirodnih vrijednosti lokaliteta, ali i drugih turističkih resursa poput kulture, tradicije i običaja, stila života i svega ostaloga što predstavlja atraktivnosti destinacije. Bez primjene postavki održivosti i brige o trenutnom i budućem utjecaju na okoliš, gospodarstvo i društvo, te bez uzimanja u obzir zahtjeva posjetitelja i lokalne zajednice, turizam temeljen na ponudi zaštićenih lokaliteta nema budućnost.

Zaštićeno područje je „jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način“. Konvencija o Svjetskoj baštini (UNESCO, 1972.) predviđa označavanje područja od „izvanredne višestruke vrijednosti za sve ljude svijeta“ kao područja Svjetske baštine, a u pravilu uključuje staništa ugroženih vrsta i većina područja na Listi Svjetske baštine su nacionalni parkovi.

Suvremeni trendovi svjetskog turizma upućuju na porast interesa za zaštićena područja, čime se pogoduje razvoju nerazvijenih prostora, ali i generiraju znatne ekonomske koristi. Turizam je, za razliku od mnogih drugih djelatnosti, izravno zainteresiran za očuvanje zaštićenog područja, zato što postojanje istog predstavlja preduvjet za njegov daljnji razvoj. Kvaliteta turističke ponude izravno ovisi o kvaliteti prirodnih i kulturnih resursa područja na kojem se odvija turistička aktivnost, stoga ta aktivnost i njeni utjecaji na neobnovljive resurse moraju biti pažljivo vođeni, usmjereni i ublaženi kada je to moguće.

Upravljanje posjetiteljima, inače sastavnica koncepta održivog turizma, definira se kao skup tehnika upravljanja i alata koje koriste tijela iz javnog i/ili privatnog sektora, za usmjeravanje tokova posjetitelja te nadzora njihovog ponašanja u cilju smanjenja utjecaja na područja od posebne vrijednosti. Tijekom 70-ih godina prihvatni potencijal bio je prihvaćen kao tehnika upravljanja turizmom u zaštićenim prostorima, što je potaklo upravitelje da pokušaju riješiti probleme s prekomjernim brojem posjetitelja isključivo postavljanjem limita na dopušteni broj

posjetitelja. Međutim, ovaj pristup je utemeljen isključivo na ograničenjima i kao takav djeluje protiv same ideje turizma i uživanja posjetitelja. Kada su ograničenja ovog pristupa postala jasna, razvijen je niz sofisticiranih okvira u svrhu stvaranja strukture za upravljanje posjetiteljima u sferi turizma.

Sezonsko ili vremensko ograničenje razine uporabe odnosi se na izravno ograničenje broja osoba koje mogu ući u zaštićeno područje u razdobljima visoke potražnje, dok ograničenje veličine grupe podrazumijeva ograničenje maksimalnog broja posjetitelja turista u jednoj grupi ili posjetitelja rekreativaca koji putuju zajedno. Predbilježba prije posjete zaštićenim lokalitetima uključuje raspodjelu i dodjelu mjesta pojedincima ili grupama pri kupnji ulaznice/prije ulaska u zaštićeno područje. Zatvaranje područja obuhvaća zabranu svih ili nekih vrsta turističke upotrebe određenog zaštićenog područja. Ograničenjem duljine boravka određuje se koliko pojedinac ili grupa smiju ostati u području u kojem je dozvoljen smještaj. Zahtjevi za potrebnom tehnologijom čine obveznim da turisti posjeduju specijaliziranu opremu prije ulaska u područje, iz okolišnih ili sigurnosnih razloga. Fizičke prepreke se postavljaju s namjerom ograničenja kretanja posjetitelja. Informacije o zaštićenom području uključuju pružanje podataka, činjenica i savjeta posjetiteljima o području i njegovoj vrijednosti, biologiji i geologiji, lokacijama koje se mogu posjetiti, pravilima i propisima te odgovarajućem ponašanju. Postavljanje diferencijalne cijene uključuje utvrđivanje dvije ili više cijena ulaznica ili drugih usluga u sklopu zaštićenog područja. Potrebne kvalifikacije posjetitelja i/ili operatora podrazumijevaju mogućnost ulaska isključivo osobama koje posjeduju određena znanja i kvalifikacije, ovisno o razlogu posjete zaštićenom području.

Srpanj i kolovoz su mjeseci u kojima se osjeća najveći pritisak posjetitelja na zaštićena područja (i druga turistička mjesta) u Hrvatskoj te je bitno da najposjećeniji parkovi i zaštićena područja poduzmu mjere s ciljem rasterećenja najatraktivnijih lokacija. Upravljanje zaštićenim područjima u RH bi trebalo biti u skladu s ciljevima radi kojih je područje zaštićeno, prilagođeno specifičnim uvjetima i potrebama područja te temeljeno na već uspostavljenoj praksi i uvriježenim načinima donošenja odluka, prilagodljivo, participatorno, s unaprijed promišljenim i isplaniranim ciljevima i aktivnostima upravljanja, i transparentno – otvoreno prema javnosti i jasno. Plan upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima RH treba biti utemeljen na pravilnicima i zakonima u RH, planskim i izvještajnim dokumentima, procjenama učinkovitosti i planovima područja posebnih obilježja, kao i aktima i internim dokumentima javnih ustanova RH.

Kao primjer primjene upravljanja posjetiteljima u RH javlja se Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, koja je s motivom i ciljem očuvanja prirodne baštine i održivog razvoja turizma 2017. godine pristupila donošenju novih poslovnih odluka u sklopu projekta odgovornog upravljanja i sigurnosti posjetitelja, ponajviše u cilju rasterećenja temeljnog fenomena parka, Skradinskog buka. Iako se na razini RH provedene mjere upravljanja posjetiteljima u NP „Krka“ mogu smatrati dobrima, u usporedbi s upravljanjem zaštićenim lokalitetima u svijetu ove mjere su nedovoljne i trebale su biti provedene mnogo ranije. Planove upravljanja bi stoga trebalo što prije modernizirati na temelju znanja, iskustava i prakse svjetskih subjekata i institucija u ovom području, a kao dobri „učitelji“ se posebno ističu Amerikanci i Kanađani koji godinama dosta učinkovito rješavaju problem prekomjerne posjećenosti u svojim nacionalnim parkovima.

LITERATURA:

1. Bačun, D., Matešić, M., Omazić, M. A. (2012): Leksikon održivog razvoja, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb.
2. Bakija, V. (2017): Socioekonomska analiza modela održivosti razvoja turizma u lokalnim zajednicama: studija slučaja Pakošтана, Sociologija regionalnog i lokalnog razvoja, Sveučilište u Zadru.
3. Bakarić, M., Jurković, A., Landekić, M., Marguš, D., Martinić, I. (2015): Smanjenje opterećenja posjetitelja na pješačkim stazama u zaštićenim područjima primjenom sheme programiranog odmaranja, Šumarski list, 5-6, str. 233–244.
4. Bricker, K., Bushell, R. (2016): Tourism in protected areas: Developing meaningful standards, SAGE Journals, [Internet], raspoloživo na: <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1467358416636173>, [5.5.2018.].
5. Burgess, N. D., Deguignet, M., Harrison, J., Juffe-Bignoli, D., Kingston, N., MacSharry, B. (2014): United Nations List of Protected Areas, (UNEP-WCMC)
6. Dudley, N. (2008): Guidelines for Applying Protected Area Management Categories, IUCN, Gland, Switzerland.
7. Dnevnik.hr: Kako ljepote Lijepe naše uživo izgledaju, mnogi Hrvati nisu u mogućnosti vidjeti - zbog skupih ulaznica, [Internet], raspoloživo na: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/mnogima-skupe-karte-za-nacionalne-parkove---516706.html>, [17.5.2018.].
8. Eagles, P. F. J., Haynes, C. D., McCool, S. F. (2002): Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, World Commission on Protected Areas (WCPA).
9. Fundy National Park: General campground rules and regulations, [Internet], raspoloživo na: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/nb/fundy/activ/camping/regles-rules>, [13.5.2018.].
10. Geografija.hr: Zaštićena područja u Hrvatskoj – oblici i problemi, [Internet], raspoloživo na: <http://www.geografija.hr/hrvatska/zasticena-podrucja-u-hrvatskoj-oblici-i-problemi>, [5.5.2018.].

11. Gredičak, T. (2008): Kulturna baština u funkciji turizma, Acta Turistica Nova, Zagreb, str. 205-235.
12. HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Kategorije zaštićenih područja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/kategorije-zasticenih-podrucja>, [5.5.2018.].
13. HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Što je zaštićeno područje, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje>, [5.5.2018.].
14. HAOP – Hrvatska agencija za okoliš i prirodu: Upravljanje zaštićenim područjima, [Internet], raspoloživo na: <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/upravljanje-zasticenim-podrucjima>, [11.6.2018.].
15. Hitrec, T. (2002): Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe, Turizam, No.2, str. 457-459.
16. HrTurizam.hr: Ključne teme o kojima se govorilo na ovogodišnjem ITB sajmu, [Internet], raspoloživo na: <http://hrturizam.hr/kljucne-teme-o-kojima-se-govorilo-na-ovogodisnjem-itb-sajmu>, [5.5.2018.].
17. Hrturizam.hr: NP „Krka“ ograničava dnevni broj posjetitelja, [Internet], raspoloživo na: <http://hrturizam.hr/np-krka-ogranicava-dnevni-broj-posjetitelja>, [12.5.2018.].
18. IUCN: Protected Areas, [Internet], raspoloživo na: <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about>, [5.5.2018.].
19. Klarić, V. (2011): Muzeji i turizam: turistički posjeti muzeju : upravljanje posjetiteljima: priručnik, Zagreb, Globtour Event.
20. Kniewald, G., Marguš, D., Mihelčić, G., Mihelčić, V. (2007): Geološki i geotektonski aspekti nastajanja rijeke Krke, u: Simpozij Rijeka Krka i Nacionalni park „Krka“ – prirodna i kulturna baština, zaštita i održivi razvitak: zbornik radova (ur. Marguš, D.), Javna ustanova „Nacionalni park Krka“, Šibenik, str. 101-109.
21. Mandić, A., Petrić, L. (2014): Visitor Management Tools for Protected Areas Focused on Sustainable Tourism Development: the Croatian Experience, Ekonomski fakultet, Split.

22. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018): Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže, UNDP, Hrvatska.
23. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike: Zaštićena područja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.mzoip.hr/hr/priroda/zasticena-podrucja.html>, [10.6.2018.].
24. Npkrka.hr: Plan upravljanja Nacionalnog parka „Krka“, [Internet], raspoloživo na: <http://www.npkrka.hr/stranice/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/6.html>, [11.6.2018.].
25. Npkrka.hr: Projekt održivog upravljanja i odgovornog raspoređivanja broja posjetitelja, [Internet], raspoloživo na: <http://www.npkrka.hr/clanci/Odgovorno-upravljanje-ograni%C4%8Denje-broja-posjetitelja-Skradinski-buk-NP-Krka/304.html>, [15.5.2018.].
26. NP Plitvička jezera: Cjenik, [Internet], raspoloživo na: <https://np-plitvicka-jezera.hr/planirajte-posjet/cjenik/>, [13.5.2018.].
27. NSW National Parks and Wildlife Service: Park closures, [Internet], raspoloživo na: <http://www.nationalparks.nsw.gov.au/safety/park-closures>, [13.5.2018.].
28. Održivi turizam u Hrvatskoj: 12 ciljeva održivog turizma, [Internet], raspoloživo na: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4534>, [5.5.2018.].
29. Parks Australia: Commercial tourism activity licence guidelines, [Internet], raspoloživo na: <http://www.environment.gov.au/system/files/resources/2c05a386-3098-41bf-8946-f4955bae57ad/files/parks-australia-licence-guidelines.pdf>, [13.5.2018.].
30. Parks Canada, Kluane National Park and Reserve: Overnight registration, [Internet], raspoloživo na: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/yt/kluane/visit/ins-reg>, [13.5.2018.].
31. Petrić, L. (2007): Osnove turizma, Ekonomski fakultet, Split.
32. Ružić, V. (2011): Marketing zaštićenog područja – studija slučaja: Nacionalni park „Plitvička jezera“, Veleučilište „Nikola Tesla“, Gospić.
33. Smithsonian.com: Five Ways National Parks Are Embracing Technology, [Internet], raspoloživo na: <https://www.smithsonianmag.com/innovation/five-ways-national-parks-are-embracing-technology-180959970/>, [13.5.2018.].
34. Šugić, Z. (2015): Negativni društveni aspekti razvoja turizma, Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula.

35. UNEP, UNWTO (2005): Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers, str. 11-12.
36. United States Bureau of Land Management (1997): Denali National Park (N.P.) and Reserve, Entrance Area and Road Corridor Development Concept Plan: Environmental Impact Statement, Northwestern University Transportation Library
37. Yosemite National Park: Large groups, [Internet], raspoloživo na: <https://www.nps.gov/yose/planyourvisit/backpackinggroups.htm>, [13.5.2018.].
38. Vidaković, P. (2003): Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj: očuvana priroda - kultura - ekoturizam, Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma, Zagreb.
39. Zmijanović, Lj. (2016): Procjena modela za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom: slučaj Nacionalnog parka „Krka“, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Opatija.
40. Zmijanović, Lj. (2014): Održivi razvoj i upravljanje baštinom zaštićenih područja na primjeru Pokrčja.

PRILOZI

Prilog 1: Obrazac za prijavu u Nacionalni park i rezervat „Kluane“, Kanada (str. 1)

PRE-REGISTRATION FORM

TYPE OR PRINT CLEARLY WITH INK & RETURN YOUR COMPLETED FORM TO KLUANE.INFO@PC.GC.CA

Completing these form does not constitute the complete registration process; however, it will speed up the in-person process. Visitors still have to pay and obtain their permits at the Kluane National Park and Reserve Visitor Centre.

GROUP DESIGNATION		
(Clearly Indicate one): ☐ Private ☐ Commercial Which company: _____		
TRIP LEADER		
Surname:		First Name:
Address:		City:
Province/State:	Country:	Postal Code:
Postal Code:	Tel:	Email:
EMERGENCY CONTACT		
Surname:		First Name:
Address:		City:
Province/State:	Country:	Postal Code:
Tel:	Email:	
IMPORTANT: The emergency contact information may be used to assist Parks Canada's team members in the event of search and rescue and/or law enforcement. For visitors outside of Canada please list a contact in Canada or the United States <i>if possible</i> .		
PAYMENT		
It costs 9.80\$ per person, per night or \$68.70 for an annual pass. This pass is valid for one year. Payment can be made by Visa, MasterCard, Debit or cash at the Kluane National Park and Reserve Visitor Centre located in Haines Junction.		

Prilog 2: Obrazac za prijavu u Nacionalni park i rezervat „Kluane“, Kanada (str. 2)

VEHICLE INFORMATION			
Vehicle Licence:	Vehicle Location:	Make/Color of Vehicle:	
2 nd Vehicle Licence (optional):	2 nd Vehicle Location (optional):	Make/Color of 2 nd Vehicle (optional):	
TRIP DETAILS			
Trail or Route:	Activity:	Tent Color:	Pack Color:
Trip Start (YY/MM/DD):	Trip End (YY/MM/DD):	Approved Bear Resistant Food Canister? : ☐ Yes What kind: _____ ☐ No (I need to borrow one from Parks Canada)	Group Size (Max. 12): _____ Campfire? : ☐ Yes ☐ No
# of Nights in the Park: _____			
AIRCRAFT INFORMATION (OPTIONAL)			
Landing Site:	Company/Pilot/Plane:	# of Landings:	
SAFETY INFORMATION			
Have you hiked in Kluane's backcountry before? Where? _____ _____ How will you treat your water? _____ Will you be carrying a bear spray? Have you seen the movie "How to Stay Safe in Bear Country?" _____ _____ Do you have experience crossing creeks? What method will you use? _____ _____ Do you have a pet? : _____			

Prilog 3: Obrazac za prijavu u Nacionalni park i rezervat „Kluane“, Kanada (str. 3)

GROUP MEMBERS LIST	
Surname:	First Name:
Address:	City:
Province:	Postal Code:
Country:	Telephone:
Emergency Contact:	
Emergency Contact Phone Number:	
Surname:	First Name:
Address:	City:
Province:	Postal Code:
Country:	Telephone:
Emergency Contact:	
Emergency Contact Phone Number:	
Surname:	First Name:
Address:	City:
Province:	Postal Code:
Country:	Telephone:
Emergency Contact:	
Emergency Contact Phone Number:	
Surname:	First Name:
Address:	City:
Province:	Postal Code:
Country:	Telephone:
Emergency Contact:	
Emergency Contact Phone Number:	

Canada

Izvor: Parks Canada, Kluane National Park and Reserve: Overnight registration, [Internet], raspoloživo na: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/yt/kluane/visit/ins-reg>, [13.5.2018.].

Prilog 4: Obrazac za prijavu u Nacionalni park i rezervat „Kluane“, Kanada (str. 4)

[illegible]

COMMUNICATION EQUIPMENT	
(check the box and fill out further information if you are using any of the following)	
☐	Satellite Phone
	Brand _____
	Phone number _____
☐	Satellite emergency notification device - SPOT/INREACH
	Which brand: _____
	Do you have an assigned contact associated with this device? Yes/No.
	Name : _____
	E-mail: _____
	Phone number: _____

Canada¹

Izvor: Parks Canada, Kluane National Park and Reserve: Overnight registration, [Internet], raspoloživo na: <https://www.pc.gc.ca/en/pn-np/yt/kluane/visit/ins-reg>, [13.5.2018.].

POPIS SLIKA

Slika 1: Glavne razlike održivog i neodrživog razvoja turizma	14
Slika 2: Primjer vizije razvoja zaštićenog područja	26
Slika 3: Primjer razlike u cijenama ulaznica za NP „Krku“ po terminima posjete.....	34

POPIS TABLICA

Tablica 1: Definiranje zaštićenih područja.....	3
Tablica 2: Strategije i taktike za upravljanje posjetiteljima u područjima s visokim razinama upotrebe	16
Tablica 3: Devet kategorija zaštićenih područja u RH.....	30

SAŽETAK

Svrha, odnosno primarni cilj ovog završnog rada, jest prikazati značaj primjene koncepta održivosti u turizmu kroz upravljanje posjetiteljima u zaštićenim područjima koja su, u mnogim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj, bitan dio turističke ponude. Turizam kao djelatnost karakterizira izravan interes od očuvanja zaštićenih područja, jer očuvana vrijednost zaštićenih lokaliteta predstavlja preduvjet za daljnji razvoj turizma. Upravo se upravljanje posjetiteljima, definirano kao skup tehnologija, alata i mjera za smanjenje intenziteta korištenja javnih dobara i utjecaja na područja od posebne vrijednosti, pokazalo kao iznimno učinkovit način provedbe održivosti u turizmu i očuvanja kvalitete zaštićenih područja pogođenih negativnim učincima masovnosti i nekontroliranog rasta turizma. Zbog problema sezonalnosti i masovnosti hrvatskog turizma iznimno je bitno da zaštićena područja RH, koja su u službi turizma, upravljaju posjetiteljima s ciljem rasterećenja svojih najatraktivnijih lokacija.

Ključne riječi: upravljanje posjetiteljima, masovni turizam, održivi turizam, održivi razvoj

SUMMARY

The purpose, or the primary goal of this thesis, is to demonstrate the importance of applying the concept of sustainability in tourism through visitor management in protected areas which are, in many countries, as well as in Croatia, an essential part of the tourism supply. Tourism as an activity is characterized by a direct interest in preserving protected areas, since the preserved value of protected sites is a precondition for further tourism development. Visitor management, defined as a set of technologies, tools and measures created to reduce the intensity of use of public goods and the impacts on areas of special value, has proved to be an extremely effective way of implementing sustainability in tourism and preserving the quality of protected areas affected by the negative effects of mass tourism and its uncontrolled growth. Due to the problems of extreme seasonality and large-scale tourism in Croatia it is extremely important that the protected areas, which are in the service of tourism, apply visitor management strategies to disburden their most attractive locations.

Key words: visitor management, mass tourism, sustainable tourism, sustainable development